

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ 257
- Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΛΗΡΙΚΟΣ - ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ (Ι.Γ.Α.) 261
- ΟΙ ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΕΣ, Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ (Π.Ν. Γκουρβέλου) 264
- ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ - «ΣΚΕΥΟΣ ΕΚΛΟΓΗΣ» Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ (Ν.Π. Μαστρογιαννοπούλου) 269
- Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ 1931 ΚΑΙ Ο ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ (Δ.Α. Χριστοφίδη) 277
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τῆς Χ.Ε.Ε.) 286

ΕΤΟΣ 57ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1994

ΑΡΙΘ. 555

ΔΡΧ. 150

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Μόλις έκυκλοφόρησε:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

Ο ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Δοκίμια Ἑλληνορθόδοξου Στοχασμοῦ
Παρουσίαση – Εἰσαγωγικό δοκίμιο – Ἐπιμέλεια

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

Ἐπίσης ἀπό τίς Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» ἔχουν κυκλοφορήσει:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ Ι : ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ ΙΙ : ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ – ΜΟΡΦΑΙ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

καὶ ἡ βιογραφία

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

(Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Ἡ ὀλόκληρη ἢ πιδό πάνω σειρά τῶν βιβλίων τοῦ Γ. Βερίτη καὶ ἡ βιογραφία του, διατίθενται ἀπό τὸ βιβλιοπωλεῖο «ΖΩΗ», ὁδός Καρύτση ἀρ. 14, 105 61 Ἀθήνα, τηλ. 32 23 560, στήν εἰδική τιμή τῶν δρχ. 7000.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 57ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1994

Ἀριθ. 555

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Ἡ ἐπιδείνωση τῶν ἑλληνοαλβανικῶν σχέσεων ἐξ αἰτίας τῶν διωγμῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Ἡπείρου καθὼς καὶ ἡ πρόσφατη καταδίκη τῶν πέντε στελεχῶν τῆς «Ὁμονοίας», γεγονότα τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὴν τρέχουσα ἐπικαιρότητα δίνουν τὴν ἀφορμὴ νὰ ἀνατρέξει κανεὶς σὲ ἀνάλογες κρίσιμες καταστάσεις γιὰ τὴν τύχη τῶν ὁμογενῶν μας τῶν περιοχῶν αὐτῆς οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν θύματα ποικίλων σκοπιμοτήτων καὶ ἀνταγωνισμῶν τῶν μεγάλων Δυνάμεων, γιὰ νὰ διαπιστώσει κανεὶς τὴν ὑπερήφανη καὶ γενναία στάση τους ἀπέναντι τῶν δολοπλοκιῶν τῆς διεθοῦς διπλωματίας.

Ὡς γνωστὸν κρίσιμος περίοδος γιὰ τὸ μέλλον τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν ὑπῆρξε ὁ χειμῶνας τοῦ 1913-14, ὁπότε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τῆς συνδιασκέψεως τοῦ Λονδίνου (30 Μαΐου 1913) μετὰ τὴν ὁποία ἐρρυθμίζοντο οἱ ἑδαφικὲς διεκδικήσεις τῶν νικητριῶν βαλκανικῶν χωρῶν ἐναντι τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀπεφασίζετο παράλληλα ὑπὸ τὴν πίεση τῆς Αὐστρουγγαρίας καὶ τῆς Ἰταλίας ἡ ἴδρυση ἀνεξαρτήτου Ἀλβανικοῦ κράτους. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἀπόφαση αὐτὴ τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους θὰ καθορίζοντο ἀπὸ διεθνή ἐπιτροπὴ ἢ

ὁποία θὰ ὑπέβαλε τὸ πόρισμά της μέχρι τὸ τέλος Νοεμβρίου 1913. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε ἀπελευθερώσει τὸ πρῶτον τὴν Βόρειο Ἡπειρο, ὅπου εἶχε ἐγκατασταθεῖ ἑλληνικὴ διοίκησις*.

Ἐπειδὴ ἡ στάσις τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς ὑπῆρξε μεροληπτικὴ ὑπὲρ τῶν Ἀλβανῶν μετὰ συνέπεια τὴν ὑπαγωγή ὁλοκλήρου τῆς Βορείου Ἡπείρου στὸ ὑπὸ σύστασιν ἄλβανικὸ κράτος, ὑπῆρξε ἐντονώτατη ἀντίδραση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἢ ὁποία κατέληξε στὸν αὐτονομικὸ ἀγῶνα (17 Φεβρουαρίου 1914), τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε νικηφόρον γιὰ τὴν ἑλληνικὴ πλευρά, μετὰ συνέπεια τὴν ὑπογραφή τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Κερκύρας (17 Μαΐου 1914), μετὰ τὸ ὁποῖο ἀνεγνωρίζοντο τὰ δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων τῆς Β. Ἡπείρου.

Στὸ μεσοδιάστημα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐνόπλου ἀγῶνα ὑπῆρξε ἀναβρασμὸς καὶ ἀνησυχία μετὰ τῶν κατοίκων καθὼς καὶ φῆμες γιὰ τὴν στρατιωτικὴν ἐπέμβαση Ἰταλῶν καὶ Βρετανῶν γιὰ τὴν ἐπιβολὴ στὴν Βόρειο Ἡπειρο τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐπιτροπῆς χάραξως τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων.

Στὸ μνημιαῖο ἑλληνόφωνο εἰκονογραφημένο περιοδικὸ «Ἄτλαντίς», τὸ ὁποῖο

ἐξεδίδετο στήν Νέα Ὑόρκη, καταχωρεῖται τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1913 δημοσίευμα μὲ τίτλο: «Εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ Ἑπειρωτικοῦ ἀγῶνος», σὺν ὁποῖο ἀφ' ἐνὸς ἐκφράζεται ἡ ἀγανάκτηση τῶν βορειοηπειρωτῶν κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ θέλησί των νὰ ἀγωνισθοῦν γιὰ τὴν ἐλευθερία των καὶ τὴν ἔνωσίν των μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Τὸ κείμενο αὐτό, πού δημοσιεύθηκε στὴ συνέχεια, παρὰ τὴν παρέλευση ὀγδόντα καὶ πλέον ἐτῶν ἀπὸ τὴν δημοσίευσή του, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἐπίκαιρο καὶ νὰ στιγματίζει τὴν μεγάλη ἀδικία, ἡ ὁποία διεπράχθη ἀπὸ τὴν διεθνή διπλωματία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δεδομένου ὅτι καὶ ἡ σημερινὴ στάση τῶν ξένων δυνάμεων ἐναντι τῆς ἀλβανικῆς προκλητικότητος καὶ τῆς τρομοκρατίας κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βορείου Ἠπείρου δὲν διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ ἐκείνην τοῦ 1913.

«Ἡ Ἑπειρωτικὴ ἱστορία ἀπροσδοκῆτως τείνει νὰ μεταθέσῃ τὴν ἔδραν τῆς ἀπὸ τῆς νοτίου Ἠπείρου εἰς τὴν βόρειον, ἀπὸ τῆς Δωδώνης, τῆς χώρας τῶν Μολοσσῶν, τοῦ Σουλίου καὶ τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν Χειμάρραν, εἰς τὴν Κορυτσάν, εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον.

Ἐκεῖ ὅπου ἐγκαθιδρύεται ὀριστικῶς ἡ Ἐλευθερία, ἡ ζωὴ γίνεται μονότονος διὰ τὴν πολυπράγμονα, τὴν φίλην τῶν ἰσχυρῶν συγκινήσεων, καὶ τῶν ἐκτάκτων γεγονότων Ἱστορίαν. Καὶ φεύγει ζητοῦσα ἄλλοῦ τὰς τραγικὰς τέρψεις τῆς Ἱστορίας, εἰς δὲ τὴν θέσιν τῆς μένει ἡ χρονογραφία τῆς εἰρηνικῆς ἐξελίξεως, τῶν οἰκονομικῶν προόδων, τῆς πνευματικῆς δράσεως, τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως.

Γύρε, ὃ ἐνδοξε θρόνε τῶν Ἑλλήνων Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου, ὃ πολυπαθῆς σκλάβος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὃ κιβωτὸς τῆς Ἑλληνικῆς ιδέας, γύρε, ὃ θρυλικὴ πόλις τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὰς

ὄχθας τῆς λίμνης σου, κουρασμένη ἀπὸ τὰς μακραιῶνας περιπετείας σου, ἐξηντημένη ἀπὸ τὰς ἀγωνιώδεις ἀγρυνίας τῆς ἀναμονῆς τοῦ Κωνσταντίνου, ἐκνευρισμένη ἀπὸ τοὺς κεραυνοὺς τῶν γιγαντομαχιῶν τοῦ Μπιζανίου, γύρε τυλιγμένη εἰς τὴν κυανόλευκον καὶ παραδόσου εἰς τὴν ἀναπόλησιν τῶν θρύλων σου, εἰς τὰ μαγικὰ ὄνειρα τοῦ μέλλοντός σου. Εἶδες καὶ ἔπαθες πολλά, παρὰ πολλά, εἰς τὸ διάστημα πέντε μακρῶν αἰῶνων. Ὅταν ὁ Βύρων μάτην ἀνεζήτηται μεταξὺ τῶν περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ὀλίγων καλυβῶν τὰς Ἀθήνας τοῦ Περικλέους, σύ, μὲ τὸν βαρὺν πόδα τῆς τίγρεως τοῦ Τεπελενίου εἰς τὸ στῆθός σου, ἦσο ζωντανὴ ἀκόμη, ἦσο ὠραία καὶ ἐπαγωγὸς ὡς γνησία Ἑλληνίς. Ἐπέζησας τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὕστερον ἀπὸ αἰῶνας περιπετειώδους περιπλανήσεως ἐπέστρεψας εἰς τὴν Μητέρα, κακουχημένη καὶ πολυπαθῆς, ἀλλ' ὄχι ὡς ἄσωτος κόρη. Ἐφερες ὀπίσω τὴν Ἑλληνικὴν σου τιμὴν ἀλώβητον. Ἠλθες μὲ δικαιώματα ἐπὶ τῆς στοργῆς τῆς Μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν σου. Γύρε, ὃ ταλαιπωρημένη ἀρχόντισσα τῆς Ἠπείρου, νὰ ἀναπαυθῆς μακρὰν τῶν πειρασμῶν τῆς περιπετειώδους Ἱστορίας καὶ νὰ ἀνακτήσῃς δυνάμεις διὰ τοὺς εἰρηνικοὺς ἀγῶνας τῆς ἐλευθέρας ζωῆς. Ἡ Ἱστορία φεύγει εἰς τὰ Ἀκροκεραῦνια καὶ εἰς τὸ Βόϊον, ὅπου τὴν ἐλκύει ἡ κλαγγὴ τῶν ὄπλων τῶν Χειμαρριωτῶν καὶ τῶν Κορυτσαίων.

Ἐκεῖ μετενσαρκοῦται ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τῶν θλιβερῶν σου ἡμερῶν καὶ ἀναζῆ μὲ νέαν μορφήν διὰ νὰ θύσῃ καὶ νὰ ἀπολέσῃ πάλιν, νὰ βασανίσῃ Ἑλληνικὰς ψυχὰς, νὰ βάψῃ τὰς χεῖρας εἰς αἷμα Ἑπειρωτικόν. Εἶναι τοῦ τέρατος ἐκείνου τερατωδέστερος ὁ μετενσαρκωμένος Ἀλῆ Πασᾶς. Εἰς τὴν ψυχὴν του ἐνώνονται τὰ ἀρπακτικὰ ἐνστικτὰ τοῦ Καμπορίστα, ἡ αἰμοβορία τοῦ Μαφιόζου καὶ ἡ δολιότης τοῦ Μακκιαβέλη. Μὴ ζητῆς τὴν πάλλα τοῦ παλαιοῦ Ἀλῆ

Πασᾶ εἰς τὸ πλευρόν του, τὸ γιαταγάνι εἰς τὸ σελάχι του. Τὸ ὄπλον του εἶναι τὸ στυλέτο. Μὴ πλανηθῆς ἀπὸ τὴν γλώσσαν τοῦ Δάντη τὴν ὁποῖαν ὀμιλεῖ. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ ἴδια. Εἶναι ὁ ἴδιος Ἀλῆ Πασᾶς, ὁ ἴδιος καὶ χειρότερος.

Κτυποῦν τὰ δύστηνα παιδιά τῆς Ἡπειροῦ τὰς θύρας τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης, ζητοῦντα, ὕστερον ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας τῶν ἀδελφῶν των, ὡς δῶρον τῆς Εὐρωπαϊκῆς εὐσπλαγχνίας καὶ φιλανθρωπίας τὴν ἐλευθερίαν των. Υἱοὶ Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι ἐπὶ αἰῶνας ἐκράτησαν τὸν Τοῦρκον κατακτητὴν μακρὰν τῆς Χειμάρρας μὲ τὸν ἥρωϊσμόν των καὶ μὲ τὸν τρόπον τῆς σπάθης των, Χειμαρριῶται ἐξαγοράσαντες καὶ εἰς τὸν τελευταῖον ἀγῶνα μὲ τὸ ἰδικόν των αἶμα τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας, εὐρίσκονται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθοῦν τοῦ Σέρ Ἐδουαρδ Γκρέϋ τὰ φιλοδίκαια αἰσθήματα καὶ τῆς Ἀγγλίας τὴν γενναιοψυχίαν πρὸ τῆς ἀπειλῆς τοῦ μετενσαρκωθέντος Ἀλῆ Πασᾶ.

Δύστηνα τέκνα τῆς Ἡπειροῦ! Ἡ Ἀγγλία ἦτο ἐκείνη ἡ ὁποία ἐπώλησε τὴν Πάργαν εἰς τὸν παλαιὸν Ἀλῆ Πασᾶν. Δὲν τὴν συνεκίνησε τότε ὁ θρήνος τῶν Παργίων, δὲν τὴν ἐπτόρῃσαν αἱ ἀραὶ των. Οὔτε ἐτάραξε τὴν χονδροειδῆ γαλήνην τῆς τὸ θέαμα τῆς ἀνασκαφῆς τῶν τάφων τῶν Παργίων ὑπὸ τῶν υἰῶν καὶ τῶν θυγατέρων των καὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν ὄστων εἰς τὴν Ἐπτάνησον. Ἡ ἴδια πωλεῖ τώρα τὴν βόρειον Ἡπειρον εἰς ἀντάλλαγμα τῆς Ἰταλικῆς φιλίας, τῶν τρυφεροτήτων τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν καλῶν διαθέσεων τοῦ Ἰσμαῆλ Κεμάλ βέη.

Ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ μεσολαβητοῦ καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν τοῦ συμβιβασμοῦ, ἔδωκε τὸ κύρος τῆς ἀτομικῆς τῆς θελήσεως εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἡ παλίμβουλος Ἀγγλία μὲ τὰς προτάσεις τοῦ Σέρ Ἐδουαρδ Γκρέϋ, αἱ ὁποῖαι ἀποκεφαλίζουν τὴν Ἡπειρον καὶ παραδίδουν τὸ πλου-

σιώτερόν της μέρος εἰς τὸ ἔλεος τῶν Ἀρναουτῶν. Ἡ Χειμάρρα μὲ τὰ ἀδούλωτα τέκνα τῆς, τὰ πιστεύοντα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου των εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ Κορυτσᾶ μὲ τοὺς τρισεχιλίους μαθητὰς τῶν Ἑλληνικῶν τῆς Σχολείων, ἡ Μοσχόπολις μὲ τὴν τιμὴν τῆς ἰδρύσεως τῶν πρώτων Ἑλληνικῶν τυπογραφείων, τὸ Ἀργυρόκαστρον μὲ τὰ πολυάριθμα καθαρῶς Ἑλληνικὰ χωρία τῆς περιφέρειας του, οἱ Ἅγιοι Σαράντα, τὸ Δέλβινον, ἡ Τεπελένη, ἡ Πρεμετή, ἡ Λιασκοβίκη, ἡ Ἐρσέκα, ὄλα ἔχοντα τὴν μαρτυρίαν πάντων τῶν ἐπισκεφθέντων τὴν Ἡπειρον περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ των χαρακτήρος, θυσιάζονται διὰ τῆς προτάσεως τῆς Ἀγγλίας καὶ καλοῦνται νὰ ὑποκύψωσιν εἰς νέον ζυγόν, ἐπαχθέστερον καὶ μισητότερον τοῦ ἀποσεισθέντος Τουρκικοῦ.

Λαμβάνει ἡ Ἀγγλία εἰς ἀντάλλαγμα τῆς θυσίας ταύτης τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων καὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς ἀνεξαρτησίας τὴν ὑπόσχεσιν τῆς εἰρήνης ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν τοῦ Τζιολίττι καὶ τοῦ Τζουλιάνο. Ἄλλ' ἰδοὺ οἱ Ἡπειρωτὰι μεταλαμβάνοντες τὴν ἀχράντων μυστηρίων διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως θάνατον καὶ δίδοντες εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ πολέμου. Θέλουν εἰρήνην ἐπὶ θυσία τῆς Ἡπειρωτικῆς ἐλευθερίας; Οἱ Ἡπειρωτὰι προτιμοῦν τὸν πόλεμον, καὶ ἐς... κόρακας ἡ Εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη!

Ἡ τύχη τῶν Ἡπειρωτῶν εἶναι εἰς τὰς χεῖράς των. Εἴκοσιν ἢ τριάντα χιλιάδες ἐνόπλων Ἡπειρωτῶν, ἡσκημένων εἰς τὰ ἔργα τοῦ πολέμου καὶ ἀποφασισμένων ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἢ τοῦ θανάτου, ἀποτελοῦν σοβαρώτερον κίνδυνον διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην ἀπὸ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἠπειλεῖτο ἐκ μέρους τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ ὁποῖου ἐπροθυμοποιήθη ἡ Ἀγγλία νὰ θυσιάσῃ τὴν διὰ τόσου

Ἑλληνικοῦ αἵματος κτηθεῖσαν Ἡπειρωτικὴν ἐλευθερίαν. Ὅταν ἔλθῃ ἡ στιγμή νὰ ἀφήσουν οἱ Ἡπειρωταὶ τὴν ἐπικλήσιν τῶν φιλοδικαίων αἰσθημάτων τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ ἐμπιστευθῶσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν καὶ τὸν ἐθνισμόν τῶν εἰς μόνην τὴν φρούρησιν τῶν ὄπλων τῶν, ἃς ἔλθῃ τότε ἡ Ἰταλοαυστριακὴ Ἡρωδιάς, ἡ ζητοῦσα ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν τῆς Ἡπείρου, νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τοῦ δημίου, ἃς ἔλθῃ ἡ Ἀγγλία, ἡ ἀπαγγέλασα τὴν καταδίκην τῆς ἀποκεφαλίσσεως, νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Ἀλβανίαν τὴν βόρειον Ἡπειρον.

Δὲν εἶναι Σκόδρα ἡ Χειμάρρα καὶ ἡ Κορυτσᾶ καὶ ἡ ἄλλη ἀπειλουμένη Ἡπειρος. Εἰς τὴν Σκόδραν οἱ διεθνεῖς εὐρον ἓνα λαὸν ζητοῦντα τὴν ἐνωσίν του μετὰ τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἓνα στρατὸν ξένον πρὸς τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ὑπεδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὰς τοὺς πεζοναύτας τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Εἰς τὴν βόρειον Ἡπειρον θὰ εὕρουν ἓνα Ἑλληνικὸν λαὸν ἀποφασισμένον νὰ ὑπερασπίσῃ μετὰ τὰ ὄπλα τὴν ἐλευθερίαν του, τὴν ὁποίαν θὰ ζητήσουν νὰ τὸν στερήσουν οἱ ξένοι. Ἄν ἀπὸ τὴν εὐκολίαν τῆς ἐκκενώσεως τῆς Σκόδρας ὑπὸ τῶν Μαυροβουνίων ἐνεθαρρύνθη εἰς τὰς προτάσεις του ὁ Σέρ Ἐδουαρδ Γκρέϋ, συμπεράνας ὅτι ἐξίσου εὐκόλως θὰ ἐπραγματοποιεῖτο τῇ βοήθειᾳ ὀλίγων πεζοναυτῶν ἡ παράδοσις τῆς βορείου Ἡπείρου εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἠπατήθη οἰκτρῶς. Ἄς μάθῃ ἀπὸ Ἀγγλον ἀξιωματικόν, ἃς μάθῃ ἀπὸ τὸν ἄξιον λοχαγὸν τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ Albert Tappan, ὁ ὁποῖος γνωρίζει περισσότερα ἀπὸ αὐτὸν

διὰ τὸ Ἡπειρωτικὸν ζήτημα καὶ διὰ τὸν χαρακτήρα καὶ τὰς διαθέσεις τῶν Ἡπειρωτῶν, ὅτι θὰ χρειασθοῦν 30.000–40.000 τακτικοῦ Εὐρωπαϊκοῦ στρατοῦ διὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς βορείου Ἡπείρου.

Θὰ χρειασθῇ, μετὰ ἄλλους λόγους, νὰ ἀφήσῃ τὴν ἐστίαν του, τὸν στρατῶνά του, τὴν ἡσυχίαν του καὶ τὴν πίπαν του ὁ κυανόαιμος Ἀγγλος στρατιώτης, καὶ νὰ χύσῃ τὸ αἷμά του εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰ πεδία τῆς Ἡπείρου διὰ νὰ παραδώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐκείνην χώραν εἰς τοὺς Γκέκηδες, διὰ νὰ ἀνοίξῃ τὰς πύλας τῆς Ἡπείρου εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ Ἀλβανικοῦ πολιτισμοῦ, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, μετὰ τὰς ὁποίας ὁ Σέρ Ἐδουαρδ Γκρέϋ ἐρωτοτροπεῖ ἀφ' ὅτου τὸν ἔκαμεν ὁ Γερμανὸς Κάιζερ νὰ λησμονήσῃ ὅ,τι εἶχεν εἶπῃ ἐν ὀνόματι τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας ὅτι δὲν θὰ ἐστεροῦντο οἱ νικηταὶ τῶν καρπῶν τῆς νίκης τῶν.

Ὅσον διὰ τοὺς Ἰταλοὺς, οἱ ὅποιοι θὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν Ἡπειρον διὰ νὰ τὴν ἐξαλβανίσουν, « τὸ ὄριζω ἀρκετὰ », λέγει ὁ Tappan, καὶ ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρελθούσης πολεμικῆς ἱστορίας τῶν καὶ ἐξ ὧν μᾶς ἐδίδαξεν ἡ ἐστρατεία τῶν εἰς τὴν Λιβύην, ὅτι τοὺς γνωρίζομεν καλά.

Ἄς κοπιᾶσούν!

* Σχετικὲς λεπτομέρειες δύναται νὰ βρεῖ ὁ ἀναγνώστης στὸ ἄρθρον γὰρ «τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα» στὰ τεύχη τῶν «Ἀκτινῶν» Ὀκτωβρίου, Νοεμβρίου 1991.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΛΗΡΙΚΟΣ – ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ

Ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες χριστιανούς συγγραφεῖς τοῦ αἰώνα μας, λίγοι εἶναι ὅσοι ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ χρονογράφημα. Εἶναι ἓνα εἶδος δύσκολο, ἐπίπονο, πού ἀπαιτεῖ ὀξύδερκεια καὶ παρατηρητικότητα. Ὡστόσο, ὅμως, ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πού διαθέτουν τοῦτα τὰ προσόντα καὶ στοὺς καιροὺς μας. Καὶ μᾶς δίνουν μικρὲς σκηνές, σκίτσα ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ χρονογραφήματα, πού δημοσιεύονται σὲ περιοδικὰ ἢ κυκλοφοροῦν σὲ βιβλία.

Ἐδῶ, ὅμως, δὲν πρόκειται νὰ ἀναφερθοῦμε σ' ὅσους ἀσχολήθηκαν καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ χριστιανικὸ χρονογράφημα. Ἐδῶ θὰ ἐπικεντρώσουμε τὸ ἐνδιαφέρον μας σ' ἓναν χρονογράφο, πού ὑπῆρξε συγχρόνως καὶ κληρικός.

Οἱ μελετητὲς τῶν χριστιανικῶν γραμμάτων στὸν αἰώνα μας, ἀναγνωρίζουν σὰν πρῶτο κληρικὸ χρονογράφο τὸν ἀείμνηστο ἀρχιμανδρίτη **Διονύσιο Φαραζουλῆ** (1882–1920). Ὁ π. Διονύσιος ὑπῆρξε πολὺφοβγος κήρυκας τοῦ θείου λόγου, σαγηνευτικὸς συγγραφέας καὶ πνευματικὸς ὁδηγὸς διψασμένων ψυχῶν. Συγχρόνως, ὅμως, ὑπῆρξε, ὅπως τονίζει ὁ Ἀλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης) στὸ ἄρθρο του «τὸ χριστιανικὸ βιβλίον στὴ σημερινὴ Ἑλλάδα» τὸ Πάσχα τοῦ 1943 σ' αὐτὸ τὸ περιοδικό, «καὶ ὁ εἰσηγητὴς τοῦ χριστιανικοῦ χρονογραφήματος στὴν Ἑλλάδα».

Λίγο καιρὸ ἀργότερα ὁ βιογράφος του ἀρχ. π. Ἡλίας Μαστρογιαννόπουλος γράφει ὅτι «εἰς ἐποχὴν πού δὲν εἶχε καλλιεργηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ χριστιανικὸν χρονογράφημα ὁ Φαραζουλῆς ἀναδεικνύεται εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ ἀληθι-

νὸς πρωτοπόρος. Τὴν ἀλήθειαν πού διεκήρυττε πρὸς τὰ διψασμένα ἀκροατήρια τῶν ἐκκλησιῶν, ἔρχεται νὰ τὴν εἰπῆ εἰς ἄλλον τόνον καὶ ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ χρονογραφήματος. Δὲν ὑστερεῖ εἰς τὸ ὕφος: Εἰς μερικὰ δημιουργήματά του ὁμοιάζει Ἄπομαχον καὶ Νιρβάναν. Δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολή, ἐὰν εἶπη κανεῖς ὅτι ἦτο στυλίστας. Ἡ πέννα του κυλᾷ ἐπάνω εἰς τὸ χαρτί. Τὸ ὕφος του εἶναι δροσερόν, ἢ γλῶσσα του ρέουσα, ὁ διάλογος ξεκούρατος καὶ φυσικός. Τοὺς χαρακτηριστοὺς ζωγραφίζει μὲ ζωντανὴν παραστατικότητά. Δὲν παραλείπει κάπου – κάπου καὶ τὸ χιούμορ. Μὰ καὶ οἱ τίτλοι του ἐλκύουν: «Γελοῦν εἰς τὰς κηδεῖας;», «Καλός, ἀλλά... διὰ τὸ συμφέρον», «Μὴ χειρότερα, καὶ ἄλλα...».

Μὰ ματιὰ στὰ 50 χρονογραφήματα τοῦ π. Διονυσίου Φαραζουλῆ, πού κυκλοφοροῦν σ' ἓνα μικρὸ τεῦχος ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ζωῆς» μὲ τὸν τίτλο: «Ἡ κοινωνία μας», φανερώνει καὶ τὴν παραστατικότητά καὶ τὴν ζωγραφικὴ ἱκανότητα τοῦ χρονογράφου. Καὶ τὰ θέματα του ζωντανὰ καὶ ἐπίκαιρα. Περιγράφει διάφορους τύπους ἀνθρώπων, ὅπως τὸν καχύποπτο, τὸν συμφεροντολόγο, τὸν ἐπικριτὴ, κι ἄλλους, καὶ καυτηριάζει κοινωνικὲς πληγές, καθημερινὰ γεγονότα, συμβάντα, πού συγκλόνιζαν τὴν ἐποχὴ του, τὶς ἀρχές τοῦ αἰώνα. Πού ὡστόσο, πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἐπίκαιρα καὶ στὰ τέλη τοῦ αἰώνα μας καὶ θὰ διαβάζονται καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 21ου αἰώνα.

Ἀκολουθεῖ ἓνα χρονογράφημα τοῦ Διονυσίου Φαραζουλῆ, ὅπως βγῆκε ἀπὸ τὴν πέννα του, καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὸ «πέταλον», πού κρεμοῦσαν στὶς πόρτες πολλῶν σπιτιῶν, συνθήθεια, πού ἐφθασε κι ὡς τὰ μεταπολεμικὰ χρόνια:

«Δὲν ἤξεύρω τί γίνεται εἰς ἄλλα μέρη, ἔλλ' ἐδῶ εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ πέταλον δίνει καὶ παίρνει κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον.

»Σπιτάκι σχεδὸν δὲν ἔμεινε, πού νὰ μὴ ἔχη καὶ ἓνα πέταλο κρεμασμένον εἰς τὸν τοῖχον. Κυρίαί τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πτωχαὶ γυναῖκες θεωροῦν ὡς ἀπαραίτητον φυλαχτὸ τῆς οἰκίας των τὸ πέταλον. Τὸ καθαρίζουν καλὰ—καλὰ, τὸ χρυσῶνουν, καὶ ἔπειτα μὲ πολλὴν εὐλάβειαν τὸ ἀναρτοῦν ἐντὸς τοῦ οἴκου, πολλακίς δὲ μάλιστα (ἀκούσατε!) δὲν δυσκολεύονται πολλοὶ καὶ νὰ τοῦ δώσουν θέσιν τιμητικὴν πλησίον τοῦ εἰκονοστασίου!

Θὰ ἀπορῆτε βέβαια δι' αὐτό, καὶ θὰ θέλετε νὰ μάθετε τὴν αἰτίαν. Οὐτε καὶ ἐγὼ δὲν τὴν ἤξευρα. Ἠρώτησα ὁμῶς καὶ τὴν ἔμαθα.

—Τί χρησιμεύει αὐτὸ τὸ πέταλο, κυρία μου, ἠρώτησα ἡμέραν τινά, τὸ ὁποῖον τόσον καλλιτεχνικὰ τὸ ἔχετε κρεμάσει ἐκεῖ;

—Ἄ! αὐτό; Εἶναι τὸ καλὸ τοῦ σπιτιοῦ, εἶπε, μὲ μεγάλην ἐτοιμότητα, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ πράγματος μὴ ἐπιδεχομένου συζήτησιν.

—Τὸ καλὸ τοῦ σπιτιοῦ!...

—Μάλιστα. Τὸ τυχερὸ τοῦ σπιτιοῦ. Καὶ δι' αὐτό, ἂν παρετήρησες, ὅλα σχεδὸν τὰ σπίτια ἔχουν καὶ ἀπὸ ἓνα πέταλο, τὸ ὁποῖον θὰ ἀντικρύσης εἰς τὸ καταφάνερρον μέρος τῆς οἰκίας.

Τί νὰ εἰπῶ; Ἐκίνησα ἀπελπιστικῶς τὴν κεφαλὴν μου, οἰκτεῖρων τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν τοῦ λαοῦ, εἶπα ὅ,τι ἐνόμισα, ὅ,τι ἔπρεπε νὰ εἶπω, καὶ ἔφυγα μὲ βαθεῖαν λύπην εἰς τὴν ψυχὴν μου.

Ἔφυγα μὲ βαθεῖαν λύπην. Διότι ἐσκεπτόμην ὅτι λαός, ὁ ὁποῖος διατελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος τοιαύτης παχυλῆς ἀγνοίας καὶ δουλεύει εἰς τοιαύτας προλήψεις, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὴν χάριν καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Κυρίου. Καὶ ὅτι

οἶκος, ὁ ὁποῖος περιμένει ἀπὸ τὰ πέταλα τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτοῦ, εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον νὰ ἀπολαύσῃ τῆς προστασίας τοῦ Θεοῦ. Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπενεργήσῃ ὁ Θεὸς ἐκεῖ, ὅπου ὁ Πονηρὸς μὲ τὸ πέταλον ἔχει στήσῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄνθρωποι, τυφλοὶ καὶ τυφλῶν ὀδηγοί, στηρίζουν τὰς ἐλπίδας των ὄχι εἰς τὸν Κύριον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ εἰς τὸ ἄψυχο ἐκεῖνο πέταλο;

Εἶναι τὸ καλὸ τοῦ σπιτιοῦ, λέγει. Ἄλλ' ἂν ἦτο τὸ καλὸ τοῦ σπιτιοῦ τὸ πέταλό σου, ἔπρεπε βέβαια εἰς τὸ ἰδικόν σου σπίτι νὰ ἔχη ἐγκαθιδρυθῆ ἡ χάρις καὶ ἡ εὐτυχία, καὶ οὐδέποτε ν' ἀκουσθῆ ἐκεῖ μέσα στεναγμὸς ἢ ἀπελπιστικὴ κραυγὴ. Τί ὁμῶς παρατηροῦμεν; Ὅτι τὰ σπίτια πού ἔχουν τὰ πέταλα, ἔαν δὲν εἶναι δυστυχέστερα, δὲν εἶναι ὁμῶς καὶ εὐτυχέστερα τῶν ἄλλων, ὅσα δὲν ἔχουν πέταλα κρεμασμένα. Οἱ ἄλλοι δοκιμάζουν θλίψεις. Ἄλλὰ μήπως καὶ σύ, πού ἔχεις τὸ πέταλο, δὲν θλίβεσαι ὡσαύτως; Οἱ ἄλλοι συναντοῦν στενοχωρίας. Ἄλλὰ καὶ σύ, μὲ τὸ πέταλό σου μήπως ἠδυνήθης ποτὲ ν' ἀποσοβήσῃς τὰς στενοχωρίας σου, ν' ἀπομακρύνῃς τὸν θάνατον ἀπὸ τοῦ οἴκου σου, καὶ νὰ ξηράνης τὰ δάκρυα τὰ ἰδικά σου καὶ τὰ δάκρυα τῶν οἰκείων σου; Καὶ πεταλωτήριον ἂν ἔκαμνες τὸ σπίτι σου, πάλιν τίποτε δὲν θὰ κατώρθωνες.

Καὶ ἔπειτα; Τὸ πέταλο, λέγει. Τὸ πέταλο καλὸ τοῦ σπιτιοῦ! Ποῦ εἶναι τὸ καλὸ του, ἀφοῦ ὄχι εὐτυχεστέρους, ἀλλὰ μᾶλλον δυστυχεστέρους καθιστᾷ ὁσους τὸ μεταχειρίζονται;

Θέλεις νὰ ἀκούσης ποῖον εἶναι τὸ καλὸ τοῦ σπιτιοῦ; Ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν ζωὴ. Ἡ πειθαρχία μὲ ἄλλους λόγους εἰς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. Διότι οἶκος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει νὰ πειθαρχῆ εἰς τὸν Θεόν, ὠρισμένως θέλει ἀπολαύσει τῆς εὐλογίας καὶ τῆς προστασίας τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ δέ, ἔνθα ὁ Θε-

ὅς προστατεύει καὶ εὐλογεῖ, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰπώμεν ὅτι δὲν χρειάζονται οὔτε πέταλα οὔτε ἄλλαι δεισιδαιμονίαι, ὅσαι μαστίζουν σήμερον τὸν λαόν;

ῶ! Πότε ὁ λόγος τοῦ Κυρίου θὰ διασκεδάσῃ τὰς πλάνας καὶ τὰς προλήψεις; Πότε ἡ ἀληθινὴ εὐσέβεια θὰ κατοικήσῃ μέσα εἰς τοὺς οἴκους μας; Πότε τὰ πέταλα θὰ ἀντικαταστήσῃ ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου; Πότε τὸ Εὐαγγέλιον θὰ καταστή ὁ ὁδηγὸς τοῦ βίου μας;

Ἄς εὐχώμεθα εἰς τὸν Θεόν. Ἄλλὰ καὶ ἄς συνεργώμεν, διαφωτίζοντες ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ. Καὶ ἄς ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐνοήσουν καὶ θὰ πεισθοῦν, ὅτι ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Εὐαγγελίου ἀξίζει τόσον, ὅσον δὲν ἀξίζον ὄχι μόνον τὰ μεγάλα καὶ χρυσομένα πέταλα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ὁ κόσμος».

★ ★ ★

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ ἀπήχησις τῆς ζωῆς καὶ τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ Διονυσίου Φαραζουλή ὑπῆρξε μεγάλη. Τὸ χρόνο τῆς κοιμήσεώς του, στὰ 1920, πολλὰ ἄρθρα καὶ χρονογραφήματα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράσις του δημοσιεύθηκαν στὸν καθημερινὸ τύπο. Θυμίζουμε ὅτι ἔγραψαν ἐγκωμιαστικὰ ἄρθρα οἱ ἐφημερίδες «Ἀθῆναι», «τὸ Ἔθνος», «Ἐμπρός», καὶ ὅτι δημοσίευσαν χρονογραφήματα γιὰ τὸν Φαραζουλή στὶς ἐφημερίδες «Ἔθνος», «Πατρίς» καὶ «Ἐλεύθερος Τύπος» οἱ Π. Νιρβάνας, Κ. Ἀθάνατος καὶ Σταμ. Μπρανιάς.

Ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τοῦ ἐπαρχιακοῦ τύπου ἀναφέρουμε ἄρθρο τοῦ «Νεολόγου» Πατρῶν τῆς 1-3-1920.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τότε ὡς σήμερα δὲν ἔλειψαν οἱ ἀλλεπάλληλες ἀναφορὲς στὸ ἔργο τοῦ Φαραζουλή καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων, ποὺ δὲν εἶναι «ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας», ὅπως τοὺς ὀνοματίζουμε. Ἀναφέρουμε μόνον ἓνα ἄρθρο τοῦ «Ἡμερησίου Τύπου», τῆς 16 Μαρτίου 1930

γιὰ τὸν Φαραζουλή, μιὰ ἀναφορὰ στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἔστια» τοῦ 1942-43 καὶ ἓνα ἄρθρο τοῦ Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του.

Κλείνουμε τὴν ἀπήχησις ποὺ εἶχε ὁ πρῶτος κληρικὸς - χρονογράφος τοῦ αἵωνα μας μετὰ τὴν «Βασικὴ Βιβλιοθήκη» τοῦ «Ἄετοῦ», ποὺ κυκλοφόρησε μετὰ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ τοὺς Διον. Ζακυνθινὸ, Ι.Μ. Παναγιωτόπουλο, Ε.Π. Παπανοῦτσο καὶ ἐπιμέλεια τοῦ Σταύρου Σκοπετέα. Στὸν Τόμο 33 τῆς Βασικῆς Βιβλιοθήκης ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους χρονογράφους, ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Διονύσιος Φαραζουλής. Ὑστερα ἀπὸ σύντομα βιογραφικὰ στοιχεῖα, ποὺ παραθέτουν, τονίζουν: «Κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει ὅτι ὁ ἀρχ. Φαραζουλής ὑπῆρξε ὁ εισηγητὴς τοῦ χριστιανικοῦ χρονογραφήματος στὴν Ἑλλάδα, μετὰ τὸ ὁποῖο πῆρε θέση στὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία».

Στὴ συνέχεια σημειώνουν ὅτι τὰ χρονογραφήματά του τὰ διακρίνει «μιὰ λεπτὴ παρατηρητικότης καὶ ὕφος γλαφυρὸ καὶ φυσικὸ»

Μετὰ τοῦτες τὶς ἐπισημάνσεις καταχωροῦνται στὸν τόμο ποὺ προαναφέραμε τῆς «Βασικῆς Βιβλιοθήκης» τὰ ἐξῆς χρονογραφήματά του:

- Α. Ἔχει ἀξαιρέσεις ἢ ἠθικὴ;
- Β. Οἱ ἔπαινοι τῶν ἀνθρώπων.
- Γ. Τὸ παράπονό του.
- Δ. Τὸ ρημοκκλήσι
- Ε. Οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ ἐφημερίδες.

★ ★ ★

Οἱ γραμμὲς αὐτὲς μᾶς θύμισαν μιὰ μεγάλη μορφή τῆς Ἐκκλησίας μας στὶς ἀρχὲς τοῦ αἵωνα, ποὺ ἦταν συγχρόνως καὶ δόκιμος χρονογράφος. Ἀπὸ τὸν ἄμβωνα στὸ χρονογράφημα κύλησε ἡ σύντομη ζωὴ του.

Οἱ παλαιότεροι ἄς τὸν θυμώμαστε. Οἱ νεώτεροι ἄς τὸν γνωρίσουν!

Ι.Γ.Α.

ΟΙ ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΕΣ, Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ

«Διονυσιακόν (στοιχείο ἢ πνεῦμα) καλεῖ ὁ Νίτσε, κατὰ τὸν Διόνυσον, τὸν Θεὸν τοῦ οἴνου, τὸ παράφορον (τὸ ὑπέρμετρο, τὸ παρορμητικόν, τὸ ἄ-λογο), τὸ τραγικόν τῆς ζωτικῆς καὶ βουλητικῆς δυνάμεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Ἀπολλώνιον, κατὰ τὸν Ἀπόλλωνα τὸν Θεὸν τῶν μουσῶν, τὸ θεωρητικόν, τὸ νοερόν, τὸ στοχαζόμενον τοῦ μέτρου, τῆς τάξεως καὶ τῆς ἁρμονίας»¹. Αὐτὰ σημειώνει ὁ Χρῆστος Ἀνδρουτσοῦς – ὁ ἀείμνηστος θεολόγος καὶ φιλόσοφος – στὸ «Λεξικόν τῆς Φιλοσοφίας» του. Ἀνάλογα λοιπὸν μὲ τὸ ἂν ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ ἀπολλώνιο ἢ ἀπὸ τὸ διονυσιακὸ πνεῦμα, ἢ ἴδια ἢ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ πολιτισμὸς του, παρουσιάζει δύο διαφοροτικὰ πρόσωπα – συμπληρωματικὰ μᾶλλον παρὰ ἀντιτιθέμενα.

Σ' αὐτὴ τῆ δεύτερη ὄψη – ἀντίληψη, τῆ «διονυσιακῆ», κυρίαρχη θέση κατέχει ἡ φιλοσοφία τοῦ Ὑπαρξισμοῦ. Ὁ ὑπαρξισμὸς ἐναντιώθηκε στίς «γερασμένες», νοησιαρχικὲς φιλοσοφίες, τόσο τοῦ ἰδεαλισμοῦ ὅσο καὶ τοῦ ὕλισμοῦ.

Α' – α) Ὁ ὑπαρξισμὸς – μὲ θεμελιωτὴ τὸ Δανὸ Σόρεν Κίρκεγκααρντ – ἐγκαινιάζει μιὰ ἐπαναστατικὴ φιλοσοφικὴ στροφή: **μετατοπίζει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῆ φύση στὸν ἄνθρωπο, ἀπὸ τὸν κόσμον εἰς τὴν ὑπαρξιν, ἀπὸ τὴν καθολικὴ ἀλήθεια εἰς τὴν ὑπαρξιακὴ ἀλήθεια τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου.** Ἐτσι, «θέτει τὴν ὑπαρξιν ὡς νέα βάση τῆς φιλοσοφίας»².

«Ὁ ὑπαρξισμὸς τοῦ Κίρκεγκααρντ ὀφείλει τὴν γένεσίν του εἰς ἀντίδρασιν

κατὰ τῆς τάσεως τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰσαγάγει ἡ φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ, εἰσαγαγούσα τὴν παραμέλησιν τῆς ἐξετάσεως τῶν προβλημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν συγκεκριμένην ὑπαρξιν τῆς ἀτομικῆς προσωπικότητος. Ἡ σχολὴ τοῦ Χέγκελ εἶχεν ὡς θέμα τῆς τὰ προβλήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ὁλότητα, εἰς τὴν ζωὴν τῆς κοινότητος καὶ τοῦ κράτους»³. **Οἱ κυρίαρχες φιλοσοφίες (ὕλιστικὲς ἢ ἰδεαλιστικὲς, ἀδιάφορο) εἶναι φιλοσοφίες ἀντικειμενικὲς – οὐσιακρατικὲς – ὀλοκληρωτικὲς.** Σ' αὐτές, τὸ συγκεκριμένον ἀνθρώπινον πρόσωπο στραγγαλίζεται, ὑποτάσσεται, ἐξαφανίζεται μέσα εἰς τὴν ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια, τὴν καθολικὴ Οὐσία – ἰδεαλιστικὴ ἢ ὕλιστικὴ, ἀδιάφορο. Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξιν καταντᾷ ἀπόλυτα ἐξαρτημένη, ὑποταγμένη εἰς τὴν ἀπρόσωπη ἀντικειμενικὴ οὐσία⁴.

Ἄπ' τῆ μιᾷ μεριᾷ ὁ **Μαρξισμὸς** «εἶναι **φυσιοκεντρικὸς (οὐσιακρατικὸς), ὄχι ἀνθρωποκεντρικὸς, εἶναι ἕνας ὕλιστικὸς Πανθεῖσμὸς ἀπαίσιος καὶ ἀπάνθρωπος,** διότι στὸ βάθος ἀπροσωποποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ μαρξισμὸς εἶναι ἕνας ὀλοκληρωτισμὸς»⁵ πού καταπνίγει τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον, θεωρώντας τὸ ὡς παράγωγον τῆς καθολικῆς ὕλιστικῆς οὐσίας (τοῦ κόσμου) καὶ ὡς ἐξάρτημα τῆς παραγωγικῆς μηχανῆς (τοῦ κράτους).

Ἄπὸ τὴν ἄλλῃ μεριᾷ, ὁ **Ἰδεαλισμὸς** εἶναι ἐπίσης **φυσιοκεντρικὸς (οὐσιακρατικὸς),** ἀπλῶς ἔχει διαφορετικὴ ἐξωτερικὴ μορφή – εἶναι ἕνας ἰδεαλιστικὸς πανθεῖσμὸς, τὸ ἴδιον ἀπρόσωπος καὶ ἀπάνθρωπος. Θεωρώντας τις συγκεκρι-

μένες άνθρωπινες υπάρξεις ως εκφάνσεις του Καθολικού – Ἀντικειμενικού Πνεύματος πού καλούνται νά ἐπιστρέψουν πάλι σ' αὐτὸ καὶ νά ἀφομοιωθοῦν στὴν καθολικὴ συμπαντικὴ Οὐσία, καταδικάζει ἐπίσης τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο σὲ δουλικὴ ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ Ἄπολυτο Πνεῦμα καὶ σὲ τελικὴ ὑποταγὴ-ἀπορρόφηση-διάλυση μέσα σ' αὐτό. «Στὶς μυστικὲς ἐμπειρίες (τῶν ἰδεαλιστικῶν – πανθειστικῶν φιλοσοφιῶν) μπορεῖ ἴσως ὁ ἄνθρωπος νά γευθεῖ κάποιον Ἐπέκεινα, νά ἐνωθεῖ μὲ τὸν Θεό, ὅποιος καὶ νά εἶναι, ἀλλὰ οὔτε πιά θὰ ὑπάρξει ὁ Θεός, οὔτε ὁ ἄνθρωπος. Θὰ ὑπάρξει, ἀν θὰ ὑπάρξει, ζωὴ χωρὶς ζῶντας. Θὰ ὑπάρξει αἰώνια εὐτυχία χωρὶς τοὺς εὐτυχισμένους. Ὅποτε ἔχουμε ἀπροσωποποίηση καὶ ἀπονοηματοποίηση τῶν πάντων»⁶.

Ἐναντία λοιπὸν στὴν ἀντικειμενικὴ-οὐσιοκρατικὴ-καθολικὴ ἀλήθεια τῶν παραδοσιακῶν φιλοσοφιῶν (ὑλιστικῶν ἢ ἰδεαλιστικῶν, ἀδιάφορο), πού ὑποδουλώνει καὶ ἐκμηδενίζει τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή, ὁ ὑπαρξισμὸς ὑψώνει τὴν προσωπικὴ ἀλήθεια τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Ἡ ἀλήθεια παύει πιά νά ἔχει ἀντικειμενικὸ, δηλαδὴ ψυχρὸ καὶ ἀδιάφορο χαρακτῆρα καὶ γίνεται πλέον ἀλήθεια γιὰ μένα, ἀλήθεια ὡς πρὸς τὸ πρόσωπο (ὑπαρξή). Ἡ ἀλήθεια τῆς παραδοσιακῆς φιλοσοφίας ἢ τῆς θεολογίας ἔχει ἀξία στὸ μέτρο πού μέ «ἀγγίζει», πού γίνεται ἀλήθεια γιὰ τὴ συγκεκριμένη ὑπαρξή.

β) Μὲ τὸ σκεπτικὸ αὐτό, τὸ ὄντολογικὸ ἐρώτημα τῆς κλασσικῆς φιλοσοφίας, «ἡ γιγαντομαχία περὶ τῆς οὐσίας», ἐστιάζεται πλέον στὸ χῶρο τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης.

Τί εἶναι αὐτὸ πού ἀπειλεῖ τὴν (ὄντολογικὴ) ἀλήθεια τοῦ προσώπου; Εἶναι βέβαια ὁ θάνατος. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ ὑπαρξιστικὴ φιλοσοφία δὲν καταπιάνεται μὲ θεωρητικὲς – στοχαστικὲς ἀναζητή-

σεις προσπαθώντας νά ὀρίσει τὴν καθολικὴ – οὐσιαστικὴ ἀλήθεια, ἀλλὰ στρέφεται μὲ ἀγωνία πρὸς τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή πού συνεχῶς ἀντιμετωπίζει τὴν ἀπειλὴ τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἀφανισμοῦ, προσπαθώντας πλέον, ὄχι μὲ τὸ λόγο (ratio), ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπαρξιακὴ μέριμνα νά πετύχει τὴ λύτρωση – κι ὄχι νά κατακτῆσει τὴ διανοητικὴ γνώση⁷.

Μ' αὐτὰ φανερώνεται ἓνα δεῦτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ ὑπαρξισμοῦ: ὁ μὴ λογοκρατικὸς χαρακτῆρας του. Ὁ ὑπαρξισμὸς ἀνατρέπει τὴν καρτεσιανὴ βάση τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ φιλοσοφικοῦ οἰκοδομήματος, τόσο στὴν ἰδεαλιστικὴ ὅσο καὶ στὴν ὑλιστικὴ του παραλλαγή. «Ἐναντὶ τοῦ: cogito ergo sum (= σκέπτομαι ἄρα ὑπάρχω), προτείνει τό = sum ergo cogito»⁸. «Ἡ φιλοσοφία αὐτὴ ἐξυμνεῖ τὴν ἄ-λογη πλευρὰ τῆς ζωῆς, τὴν ζωτικότητα τοῦ «Διονυσιακοῦ» ἀνθρώπου – ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Nietzsche (ὁ εἰσηγητῆς τῆς συγγενικῆς μὲ τὸν ὑπαρξισμὸ φιλοσοφίας τῆς ζωῆς) – ἐναντίον τοῦ «Ἀπολλωνίου»⁹.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς σκεπτόμενο ὄν (res cogitans) παραχωρεῖ τὴ θέση του στὴν «ἐρριμμένη, μεριμνώσα καὶ ἀγωνιώσα (ἀνθρώπινη) ὑπαρξή», πού¹⁰ συνειδητοποιεῖ ὅτι εἶναι, ὅτι συνεχῶς φέρεται πρὸς τὸ θάνατο. Οἱ οὐσιαστικὲς – λογικὲς κατηγορίες τῶν παραδοσιακῶν φιλοσοφιῶν ἀντικαθίστανται ἀπὸ ὑπαρξιακὲς κατηγορίες: τὴ μέριμνα, τὴν ἀγωνία μπροστὰ στὸν ἐπερχόμενο μηδενισμὸ τῆς ὑπαρξης, τὴ συνειδηση τῶν πεπερασμένων ὀρίων τοῦ ἀνθρώπου, τὴ ναυτία, τὴν ἀνεσιτότητα, τὸν ἀπελισμὸ.

Ἦταν λοιπὸν ἀναπόφευκτο ἡ ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία νά ὀδηγήσει στὴ φανέρωση τοῦ μηδενισμοῦ, στὴν ἀνάδειξη τοῦ θανάτου ὡς τοῦ «ἐσχάτου θεμελίου» τῆς ὑπαρξης.

Ἡ κοσμικὴ – οὐσιαστικὴ ἀθανασία ἀντικρύζει τὴ θνητὴ ἀνθρώπινη ὑπαρξή παγερὰ καὶ ἀγέρωχα.

γ) Ὡς πρὸς τὸν τρόπο ἀντιμετώπισης τῆς βασικῆς ὑπαρξιακῆς ἀπειλῆς τοῦ θανάτου, οἱ ὑπαρξιστὲς φιλόσοφοι χωρίζονται σὲ δύο ομάδες: στοὺς ἄθεοις ὑπαρξιστὲς, ποὺ στέκονται μπροστὰ στὸ θάνατο μ' ἐκεῖνο τὸν τραγικὸ ἥρωϊσμό τὸν ὁποῖο οἱ Ρωμαῖοι ὀνόμαζαν *animus fati* (= ἀγάπη τοῦ πεπρωμένου), μὴ προσδοκώντας ἀπὸ πουθενὰ βοήθεια (Ζάν - Πῶλ - Σάρτρ, Ἄλμπέρ¹¹ Καμύ, Μελρὼ Ποντύ, Λ. Λαβέλ, ἢ Σιμόν ντέ Μπωβουάρ), καὶ στοὺς χριστιανοὺς ὑπαρξιστὲς (Κίρκεγκααρντ, Γκαμπριέλ Μαρσέλ, Νικόλαϊ Μπερντιάγιεφ, Γιάσπερς), οἱ ὁποῖοι ἀντιμετωπίζουν τὴ μη-δενιστικὴ ἀπειλὴ μῆσα ἀπὸ τὴν αἰώνια προοπτικὴ τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδας.

Ὁ Μάρτιν Χάϊντιγγερ ἀμφιταλαντεύεται ἀνάμεσα στὸ χριστιανικὸ καὶ τὸν ἄθεο ὑπαρξισμό¹², ἐνῶ στὰ τελευταῖα του κείμενα δείχνει νὰ πλησιάζει ἐγγύτερα στὸ Χριστιανισμό¹³.

Ἄλλοι παράγοντες ποὺ ὤθησαν τὸν ὑπαρξισμό νὰ δώσει ἔμφαση στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο ἦσαν - ἐκτὸς τῆς ἀντίδρασης ἐναντία στὴν παραδοσιακὴ ἀντικειμενικὴ - οὐσιοκρατικὴ φιλοσοφία (ὅπως ἤδη ἀνέφερα) -, ἡ ἀντίδραση ἐναντία στὴν τότε ἀναπτυσσόμενη «ἐπισημὴ τῆς κοινωνιολογίας ποὺ εἶχε στρέψει τὴν ἔρευνά της πρὸς τὴν ὁμαδικὴν ζωὴν καὶ πρὸς τοὺς ὁμαδικοὺς κοινωνικοὺς σχηματισμούς. Τὸ ἄτομον καὶ ἡ μοῖρά του εἶχον τελείως λησμονηθῆ»¹⁴.

Ἕνας ἀκόμα παράγοντας ἦταν ὁ ἐξῆς: «Τὸ γεγονὸς ὅτι μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τεραστίων κρατικῶν συγκροτημάτων καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ τεχνοκρατικοῦ πολιτισμοῦ, τὸ μεμονωμένον ἄτομον εἶδεν τὸν ἑαυτὸν του ἀποστερούμενον πάσης σημαντικότητος καὶ ἀξίας... Εἰς τὸ νεώτερον κράτος τὸ συναπαρτιζόμενον ἀπὸ ἑκατομμύρια πολιτῶν, ὁ μεμονωμένος πολίτης κατανατᾶ νὰ γίνῃ ἀμελητέα ποσότης. Εἰς μίαν

ἀντιμετώπισιν πρὸς τὸ σύνολον, τὸ ἄτομον καταλαμβάνεται ἀπὸ δέος καὶ περιπίπτει εἰς ἀνησυχίαν καὶ ἀγωνίαν, καὶ προσπαθεῖ διὰ τῆς συνεχοῦς μερίμνης νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν δυνατότητα τῆς περαιτέρω ὑπάρξεώς του»¹⁵.

Κι ἕνας τελευταῖος συντελεστὴς ἀνάπτυξης τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς ἦταν ἀσφαλῶς ἡ σπαρακτικὴ, γὰ τὴν τύχη τοῦ ἀνθρώπου, ἀγωνία ποὺ ἀναδύθηκε μέσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν δύο φοβερῶν παγκοσμίων πολέμων.

δ) Κλείνω τὴν ἔκθεση τῶν βασικῶν ἀρχῶν τοῦ ὑπαρξισμοῦ, ποὺ ἐπίτηδες ἐγινε κατ' ἀντιπαράθεση μὲ τις ἀρχές τῶν καθιερωμένων φιλοσοφικῶν σχολῶν, μὲ τὴν ἀναφορὰ σ' ἕνα ἀκόμα χαρακτηριστικὸ του ποὺ κι αὐτὸ τὸν διαφοροποιεῖ ἀπὸ τις προηγουμένους του φιλοσοφίες: **στὴν προτεραιότητα ποὺ δίνει στὴν ὑπαρξὴ ἐναντι τῆς (ἀνθρώπινης) οὐσίας καὶ στὴν ἐλευθερία τῆς ὑπαρξῆς ἐναντι κάθε νετερμινιστικοῦ προσδιορισμοῦ καὶ οὐσιαστικοῦ προκαθορισμοῦ.** Ἡ προτίμηση αὐτὴ δηλώνεται μὲ τὴν πρόταση: «Ἡ ὑπαρξὴ προηγείται τῆς οὐσίας».

«Ἡ οὐσία ἀναφέρεται στὰ γενικὰ χαρακτηριστικά (τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος), ἐνῶ ἡ ὑπαρξὴ στὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι «τοῦτος δα», παρών. Ἡ οὐσία εἶναι δυνάμει ὄν μὲ ἐννοιολογικὰ χαρακτηριστικά (μόνον), ἡ ὑπαρξὴ εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶναι «ὄν», δηλ. παρόν. Ἡ δυνατότητα (οὐσία) γίνεται πραγματικότητα χάρις στὴν ὑπαρξὴ. Ἡ ὑπαρξὴ πραγματοποιεῖ (φανερώνει, δίνει ὑπόσταση πραγματικῆ) στὴν οὐσία»¹⁶.

Καὶ λίγο παρακάτω: «Δὲν ὑπάρχει «ἀνθρώπινη φύση»: ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲν εἶναι (ποὺ σχεδιάζει νὰ εἶναι) καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶναι (διότι δὲν ἔχει οὐσία, ἀλλὰ ὀλοένα τείνει νὰ γίνῃ). Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι δεδομένος. Δὲν εἶναι οὐσία προκαθορισμένη, ἀλλὰ ὑπόσταση αὐτοκαθοριζομένη»¹⁷.

Β' Ἡ στάση τῆς χριστιανικῆς Ἀποκάλυψης ἀπέναντι στοῦ φιλοσοφικοῦ κίνημα τοῦ ὑπαρξισμοῦ εἶναι κριτική καὶ διαλεκτική, ὅπως βέβαια καὶ ἀπέναντι σὲ κάθε ἄλλο «μόρφωμα» αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Ἰδιαίτερα ὁμως μὲ τὸ χριστιανικὸ ὑπαρξισμό – πού θεωρεῖ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη, ὄχι μόνο μέσα ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ μέσα ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ – , ἡ Ὁρθόδοξη Παράδοσή μας μπορεῖ νὰ βρεῖ πολλὰ κοινὰ σημεῖα.

Βασικὴ κατηγορία σκέψης τοῦ ὑπαρξισμοῦ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ὑπαρξης, ἐνῶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἔννοια τοῦ προσώπου. Εἶναι οἱ δύο ἔννοιες ταυτόσημες; Ὁχι· ὅση μάλιστα ἀπόσταση χρειάζεται νὰ διανύσει ἡ «ὑπαρξη» γιὰ νὰ μεταμορφωθεῖ σὲ «πρόσωπο», τόση ἀκριβῶς ἀπόσταση χρειάζεται ὁ ὑπαρξισμὸς γιὰ νὰ ἐξευγενισθεῖ σὲ χριστιανικὸ ὑπαρξισμό. «Ἕπαρξη» σημαίνει ἀτομικὴ ὑπόσταση, ἐξατομικευμένη καὶ αὐτονομημένη ἀτομικότητα, ἄ – σχετῆ ὄντοτητα. Ὅμως ἡ χριστιανικὴ θεολογία «προτάσσει τὸ πρόσωπο ἀντὶ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς οὐσίας» καὶ «ἀντιτίθεται τόσο στὴν οὐσιοκρατικὴ ἀρχαιοελληνικὴ σκέψη ὅσο καὶ στὴν ἀτομοκρατικὴ δυτικοευρωπαϊκὴ σκέψη»¹⁸.

Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλοσοφία (ιδεαλιστικὴ καὶ ὑλιστικὴ) καταλήγει σὲ μιὰ οὐσιοκρατία, πού ὑποτάσσει τὴν (συγκεκριμένη) ὑπαρξη στὴν ἀπρόσωπη οὐσία. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἡ δυτικὴ φιλοσοφία καὶ πράξη τῶν Νέων Χρῶνων χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἕναν ἀχαλίνωτο ἀτομισμὸ, πού ἀπειλεῖ μὲ ἀποσύνθεση τοῦ κοινωνικοῦ σώματος¹⁹. Καὶ ὁ ὑπαρξισμὸς, ὡς γνήσιο τέκνο τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, καταλήγει ἐπίσης σὲ ἄκρατο ὑποκειμενισμό, – ἀντιδρώντας ἔντονα, μὲ τὸν τρόπο αὐτό, στὴν κατεστημένη ἀντικειμενικὴ-οὐσιοκρατικὴ φιλοσοφία.

Πρακτικὴ – πολιτικὴ ἔκφραση τοῦ

ἀτομισμοῦ καὶ τῆς οὐσιοκρατίας, ἀντίστοιχα, εἶναι ὁ ἀπάνθρωπος καπιταλισμὸς καὶ ὁ ὀλοκληρωτικὸς καὶ ἀπρόσωπος κομμουνισμὸς. Ὁ πρῶτος, γιὰ χάρι τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἐλευθερίας του, καταπνίγει τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ ἐνότητα (ἀγάπη)· ὁ δεῦτερος, στὸ ὄνομα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀδελφοσύνης, στραγγαλίζει τὸ ἄτομο καὶ τὴν ἐλευθερία του. Ἡ Ἐκκλησία μας, μένοντας πιστὴ στὴν προσωποκρατικὴ διδασκαλία της, καταδικάζει τόσο τὸν καπιταλισμὸ ὅσο καὶ τὸν κομμουνισμό.

Τὸ πρόσωπο εἶναι τελικὰ ἡ ὑπέρβαση τόσο τοῦ ἀτομισμοῦ ὅσο καὶ τῆς οὐσιοκρατίας εἶναι, ἡ ἰδανικὴ σύνθεση τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης. Πῶς συντελεῖται αὐτό;

α) Μὲ τὴν ἐκούσια παραίτηση ἀπὸ τὴν ἐλευθερία γιὰ χάρι τῆς ἀγάπης. Τὸ ὄντως πρόσωπο (ὁ ἅγιος) αὐτοπεριορίζει τὴν ἐλευθερία του, ἐκδηλώνοντάς τὴν μέσα ἀπὸ τὴν ἀγάπη – θυσιάζει τὸ ἀτομικὸ του ἐγὼ χάριν τῶν συνανθρώπων του.

β) Μὲ τὴ συνειδητοποίηση πῶς ἡ ἐκούσια προσφορά – θυσία – «θάνατος» τοῦ ἀτόμου πρὸς ὄφελος τοῦ συνανθρώπου δὲν εἶναι τελικὰ θάνατος ἀλλὰ (ἀληθινὴ) ζωὴ, πῶς τὸ «ἐγὼ» δὲν ἀφανίζεται ἀπὸ τὸ «σύ», ἀλλὰ ἀντίθετα ἀναδεικνύεται κι ὀλοκληρώνεται μέσα ἀπ' αὐτό· πῶς ὁ «ἄλλος» εἶναι ἡ ζωὴ μου, ἡ χαρὰ μου, ἡ ἀνάστασή μου. «Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσῶν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ πολλὸν καρπὸν φέρει. Ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν, καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν» (Ἰωάν. ιβ', 24-25).

ΠΑΝ. Ν. ΓΚΟΥΡΒΕΛΟΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1) Χρήστου Ἀνδρούτσου: Λεξικὸν τῆς Φιλοσο-

- φίας, (Έκδοσις δευτέρα), έκδοτικός οίκος Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1965, σελ. 102.
- 2) δπου παραπάνω, Μ. Μπέζου: 'Η φιλοσοφική κριτική του ευρωπαϊκού πολιτισμού, έν: Δοκίμια Φιλοσοφίας τής Θρησκείας, σελ. 22.
- 3) Κ.Δ. Γεωργούλη: 'Υπαρξισμός, λήμμα έν: Νεώτερον Έγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «'Ηλίου», τόμος 18, σελ. 46.
- 4) Νικολ. Νησιώτη: 'Υπαρξισμός και Χριστιανική Πίστις, έκδόσεις «Μήνυμα» (γ' επανέκδοση), 'Αθήνα 1985, σελ. 155-156-157, όπου γράφει: «(Οί υπαρξισται) αντιτιθενται προς πάνσαν ιδεαλιστικήν φιλοσοφίαν, ήτις παραδέχεται ότι ο άνθρωπος είναι ενσάρκωσις ανωτέρας ιδέας, και (πρός) πάνσαν ύλιστικήν τοιαύτην, ήτις εκδέχεται αυτόν ως προϊόν τής ύλης... κηρύσσοντες ούτω την επάνοδον του ύποκειμένου εις εαυτό» και σελ. 161-162.
- 5) 'Αθανασίου Γιέφτιτς, επισκόπου Βανάτου: 'Ησυχαστική ανθρωπολογία, έν: Φώς ύλαρόν, έκδόσεις 'Ακρίτας, Νέα Σμύρνη, 1991, σελ. 40.
- 6) αυτόθι, σελ. 33
- 7) δπου παραπάνω, Ν. Νησιώτη: 'Υπαρξισμός, σελ. 155-156 ('Η αλήθεια ως άποκεκρυμμένον πάθος) και σελ. 163: «'Η υπέρβασις τής φιλοσοφίας ως αντίδρασις εναντίον αυτής επιτυγχάνεται διά του πάθους τής υπάρξεως. Τούτο συντριβει και υπερβαίνει την άτοπον έν αναλογία προς την υπαρξιν άπάθεια και αντικειμενικήν νηφάλιον επισκόπησιν του κόσμου και τών προβλημάτων τής ζωής υπό του ψυχρού και άδιαφόρου περι ταύτα παραμένοντος όρθου λόγου».
- 8) όπου παραπάνω, Μ. Μπέζου: 'Η φιλοσοφική κριτική του ευρωπαϊκού πολιτισμού, σελ. 22.
- 9) Βασ. Σταθάκη: Οί φιλοσοφίες του υπαρξισμού έναντι του όρθου λόγου, έν: περιόδ. «'Ακτίνες», τ. 'Απριλίου 1993, σ. 102.
- 10) Χρήστου Μαλεβίτση: Μάρτιν Χάιντεγκερ, ό φιλόσοφος του νοήματος του 'Οντος, έν: Δυτικά τής 'Εδέμ, οι έκδόσεις τών Φίλων, 'Αθήνα 1990, σελ. 221.
- 11) όπου παραπάνω, Κ.Δ. Γεωργούλη: 'Υπαρξισμός, σελ. 45-46.
- 12) Για τή σχέση του Χάιντεγκερ άπέναντι στο έρώτημα για τό Θεό, βλέπε: Μέγα Λ. Φαράντου: Δογματική ΙΙ, 1, Τό περί Θεού έρώτημα, Α': Θεϊσμός, - Β' 'Αθεΐα, έκδόσεις Πανεπιστημίου 'Αθηνών, 'Αθήνα 1977, σελ. 586-592.
- 13) Για τή μεταφυσική «στροφή» του Μ. Χάιντέγκερ, βλέπε: όπου παραπάνω, Χρ. Μαλεβίτση: Μ. Χάιντεγκερ, σελ. 225-228.
- 14) όπου παραπάνω, Κ.Δ. Γεωργούλη: 'Υπαρξισμός, σελ. 46.
- 15) αυτόθι, σελ. 46.
- 16) όπου παραπάνω, Βασ. Σταθάκη: Οί φιλοσοφίες του υπαρξισμού έναντι του όρθου λόγου, σελ. 107.
- 17) αυτόθι, σελ. 107.
- 18) όπου παραπάνω, Μ. Μπέζου: 'Η έσχατολογία στο μεταίχμιο θρησκειολογίας και Θεολογίας και Φιλοσοφία τής Φυσικής και Φιλοσοφίας τής Θρησκείας, σελ. 113 και 154.
- 19) Βλέπε, όπου παραπάνω, Μ. Φαράντου: Δογματική ΙΙ, 1, σελ. 492-517, όπου ό συγγραφέας αναφέρεται στον ύποκειμενισμό (κυρίως) του ιδεαλισμού, θεωρώντας τον υπεύθυνο για τό μηδενισμό και την άθεΐα τών Ν. Χρόνων, και συνδέοντάς τον με τόν υπαρξισμό.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- 1) Γεωργούλη Κωνσταντίνου: 'Υπαρξισμός, λήμμα έν: Νεώτερον Έγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «'Ηλίου», τόμος 18ος.
- 2) Γιέφτιτς 'Αθανασίου, επισκόπου Βανάτου: 'Ησυχαστική ανθρωπολογία, έν: «Φώς ύλαρόν», έκδόσεις 'Ακρίτας, Νέα Σμύρνη 1991.
- 3) Μαλεβίτση Χρήστου: Δυτικά τής 'Εδέμ (ιδιαίτερα τά δοκίμια: α) Μάρτιν Χάιντεγκερ, ό φιλόσοφος του νοήματος του 'Οντος, β) Μέσης δέ νυκτός κραυγή γέγονεν, Σχόλιο στον Κίρκεγκααρντ), Οί έκδόσεις τών Φίλων, 'Αθήνα 1990.
- 4) Μπέζου Μάριου: Δοκίμια Φιλοσοφίας τής Θρησκείας (ιδιαίτερα τά δοκίμια: α) 'Η φιλοσοφική κριτική του ευρωπαϊκού πολιτισμού, β) 'Η έσχατολογία στο μεταίχμιο θρησκειολογίας και Θεολογίας, γ) Φιλοσοφία τής Φυσικής και Φιλοσοφία τής Θρησκείας, έκδόσεις Γρηγόρη, 'Αθήνα 1988.
- 5) Νησιώτη Νικολάου: 'Υπαρξισμός και χριστιανική πίστις, έκδόσεις «Μήνυμα» (γ' επανέκδοση), 'Αθήνα 1985.
- 6) Σταθάκη Βασιλείου: Οί φιλοσοφίες του 'Υπαρξισμού έναντι του όρθου λόγου, έν: περιοδικό «'Ακτίνες», όργανον τής «Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων», 'Αθήναι, τεύχη 'Απριλίου, Μαΐου, 'Ιουνίου 1993.
- 7) Φαράντου Λ. Μέγα: Δογματική ΙΙ 1, Τό περί Θεού έρώτημα, α': Θεϊσμός - Β' 'Αθεΐα, έκδόσεις Πανεπιστημίου 'Αθηνών, 'Αθήνα 1977.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ
«ΣΚΕΥΟΣ ΕΚΛΟΓΗΣ»
Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ
(Στὰ εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του)

Ε'

Εἴπαμε στὸ προηγούμενο σημείωμα, ὅτι μὲ τὴ «*Ραψωδία*» ὁ Στέφανος Μπολέτσης ἔγραψε ἱστορία. Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνο ἱστορία ἢ «*Ραψωδία 1940–1946*», γιατί εἶναι ταυτόχρονα καὶ καταγραφή τοῦ μέλλοντος. Ἀποτελοῦν προφητεία σφραγισμένη μὲ τὴν πνοή τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὰ ὅσα γράφει στὸ τελευταῖο μέρος τῆς «*Ραψωδίας*» μὲ τὸν τίτλο «*Διεθνῆς τῆς ἀγάπης*». Ὁ ἀείμνηστος κριτικὸς Αἰμίλιος Χουρμούζιος, αὐτὸς «ὁ ἀυστηρότατος καὶ βαθὺς στοχαστής» ὅπως τὸν χαρακτήρισαν οἱ εἰδικοί, κλείνει τὴν ὑμνητικὴ κριτικὴ του τὸ 1947 γι' αὐτὸ τὸ μέρος τῆς «*Ραψωδίας*» μὲ τὰ βαρυσήμαντα τοῦτα λόγια: «*Τὸ τελευταῖο μέρος τῆς συλλογῆς, ἢ Διεθνῆς τῆς ἀγάπης, εἶναι ἢ ἀγαθὴ προσδοκία τοῦ Χριστιανοῦ πὼς ἡ ἐπιστροφή στὸ Χριστὸ θὰ σώσει τὸν κόσμον ἀπὸ τὰ δεινὰ του. Μέσα στὸν αἰῶνα τῆς ἀτομικῆς βόμβας ἢ προσδοκία τούτη γίνεται ἕνα βάλσαμο γὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ θέλουν νὰ παραμερίζουν τοὺς ἀδυσώπητους κοινωνικοὺς καὶ διεθνικοὺς ἀνταγωνισμοὺς γὰ νὰ μένουν πιστοὶ στὸ βαθύτερο ἰδεῶδες τους*». Ἔτσι ὅπως βλέπουμε, ἡ «*Διεθνῆς τῆς ἀγάπης*» ἔχει διαχρονικὸ χαρακτήρα, εἶναι ἢ λυδία λίθος τῆς ἐποχῆς μας καὶ τὸ ἀλφάδι τῶν καιρῶν. Γι' αὐτὸ τώρα ποὺ περάσαμε τὸν Ὀκτώβρη, ποὺ εἶναι ὁ μῆνας τῆς Πίνδου, νιώθουμε ὅτι ὁ Μπολέτσης ἀνέβηκε πάλι στὴν κορυφὴ τῆς Πίνδου καὶ σάλπισε τὴ «*Ραψωδία*» πρὸς τὴν Οἰκουμένη.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο πρέπει νὰ προσθέσουμε, ὅτι στὸν ποιητὴ μας θὰ μπο-

ροῦσε ἐπάξια γιὰ τὴ «*Ραψωδία*» καὶ προπάντων γιὰ τὸ τελευταῖο μέρος τῆς «*Διεθνῆ τῆς ἀγάπης*», ἂν ζοῦσε τὸ 1989, ποὺ ἐκδόθηκε σὲ δεύτερη ἔκδοση, νὰ τοῦ ἀπονεμηθεῖ τὸ βραβεῖο Nobel Εἰρήνης γιὰ νὰ στεφανωθεῖ ὁ μεγάλος μας ποιητὴς Στέφανος Μπολέτσης καὶ μ' αὐτὸ τὸ στέφανο καὶ μαζί του νὰ στεφανωθοῦν καὶ ὅλοι οἱ δαφνοστεφανωμένοι ἥρωες τοῦ 1940-1941 καθὼς καὶ οἱ ἥρωες τοῦ πελάου, ποὺ ἔχουν «*δαφνόφυλλα καὶ φύκια στὰ μαλλιά τους*».

Γι' αὐτὸ εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ τότε καθηγητῆ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἤδη ὁμότιμου καθηγητῆ, Ἰωάννου Καραγιαννόπουλου, ποὺ εἶχε τὴν πρωτοβουλία νὰ προτείνει μὲ ἐπιστολὴ του στὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα, στὴ Νορβηγικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Βραβείου Nobel Εἰρήνης, τὴν ἀπονομὴ τοῦ Βραβείου γιὰ τὸ 1989 στὶς Ἐκδόσεις «*Ἡ Δαμασκός*», γιὰ τὴν ἐπανεκδοσὴ τῆς «*Ραψωδίας*» ὕστερα ἀπὸ 43 χρόνια ἀπὸ τὴν πρώτη ἔκδοσή της (1946), ἀφοῦ τὸ βραβεῖο αὐτὸ δὲν ἀπονέμεται σὲ ἀποβιώσαντες. Ἡ Νορβηγικὴ Ἐπιτροπὴ θὰ μπορούσε νὰ ἀπονείμει τὸ Βραβεῖο Nobel Εἰρήνης τοῦ 1989 στὶς Ἐκδόσεις «*Ἡ Δαμασκός*», γιὰ τὰ ποιήματα τῆς «*Ραψωδίας*» καὶ προπάντων γιὰ τὰ ποιήματα τοῦ τελευταίου μέρους, τῆς «*Διεθνῶς τῆς ἀγάπης*», ποὺ εἶναι πάντα ἐπίκαιρα καὶ προπάντων τότε, ἀφοῦ θὰ γιορτάζαμε, ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, τὸ ἐπόμενο ἔτος τὰ πενήντα χρόνια τῆς μάχης τῆς Πίνδου. Ἡ παρεμβληθεῖσα ὁμως ὑποψηφιότητα τοῦ προέδρου τῆς τότε Σοβιετικῆς Ἐνώσε-

ως Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, έστρεψε για πολλούς λόγους τις προτιμήσεις της Νορβηγικής Έπιτροπής προς το πρόσωπο του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, στον όποιο τελικά άπονemήθηκε το βραβείο Nobel Ειρήνης για το 1989. Η ψυχή του σεμνού Μπολέτση, που δέν άγαπούσε τις τυμπανοκρουσίες ούτε και την προβολή του προσώπου του όσο ζούσε, θα δοκίμασε μεγάλη άγαλλίαση, επειδή το βραβείο δέν άπονemήθηκε στις εκδόσεις «Η Δαμασκός» για την επανέκδοση της «Ραψωδίας» του. Η πρόταση όμως του τότε καθηγητή της Βυζαντινής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Ιωάννου Καραγιαννόπουλου, άποτελεί άναμφισβήτητα για τον ίδιο ιδιαίτερο τίτλο τιμής και σημαντική περγαμηνή. Η Νορβηγική Έπιτροπή, στην όποια της είχε στείλει μαζί με την πρότασή του και άποσπάσματα της «Διεθνούς της άγάπης» μεταφρασμένα στην Άγγλική και στη συνέχεια μεταφρασμένη στην Άγγλική όλόκληρη τη «Ραψωδία», του άπάντησε τότε ότι έλαβε αυτά που της έστειλε και θα τα έχει ύπόψη της. Είναι σημαντική και ουσιαστική ή άρχή και το τέλος της έπιστολής του καθηγητή Ιωάννου Καραγιαννόπουλου, άπόσπασμα της όποιας παραθέτουμε:

«Θεσσαλονίκη 18 Ιανουαρίου 1990
Προς τη Νορβηγική Έπιτροπή
Βραβείου Nobel Ειρήνης
Drammensveien 19
Oslo 2 – Νορβηγία.

Άξιότιμοι Κύριοι,

Θεωρώ έπιτακτικό χρέος, να προτείνω προς την άξιότιμη Έπιτροπή σας, την άπονομή του Βραβείου Nobel Ειρήνης στον έκδοτικό οίκο που άποτελεί Σωματείο με την έπωνυμία Έκδόσεις «Η Δαμασκός» και έδρα την Άθήνα, με διεύθυνση, όδος Καρύτση 14 – 105 61 Άθήνα. Διατυπώνω προς την Έπιτροπή σας αυτή την πρόταση, γιατί ή

ποιητική συλλογή «Ραψωδία» είναι το βιβλίο που σαλπίζει προς την άνθρωπότητα το μέγα και ιερό μήνυμα της Ειρήνης, που έρχεται ως φωνή διαμαρτυρίας και καταδίκης της θύελλας και της όδυνηρης δοκιμασίας του Β΄ παγκοσμίου πολέμου, αλλά και άκόμη ως ύποταγή στην προσταγή της νίκης του Έλληνικού Στρατού, εναντίον των ιταλικών στρατευμάτων, που έπετέθηκαν εναντίον της Ελλάδας την 28η Οκτωβρίου 1940 και προπάντων ως ύποταγή στην προσταγή της τελικής νίκης των Συμμάχων. Ο ποιητής Στέφανος Μπολέτσης βλέπει μέσα άπό τη συμφορά του πολέμου και μέσ΄ άπό τη λάμψη της νίκης το δράμα της Ειρήνης και το σαλπίζει προς την Οίκουμένη.

.....

Την πρότασή μου για την άπονομή του Βραβείου Nobel Ειρήνης του 1989 στις Έκδόσεις «Η Δαμασκός», την άφιερώνω, στους νεκρούς, στους τραυματίες και γενικά στους βασανισμένους λαούς άπό τη θύελλα και τη συμφορά του Β΄ παγκοσμίου πολέμου.

Και τέλος την πρότασή μου την άφιερώνω στο Θείο μήνυμα των άγγέλων, που κατά τη Γέννηση του Ίησου Χριστού, εκείνη την «Άγια Νύχτα» έψελναν το δαξαστικό των αιώνων: «Δόξα έν ύψίστοις Θεῷ και έν γης ειρήνη, έν ανθρώποις εϋδοκία».

Με έξαιρετική τιμή

Ιωάννης Καραγιαννόπουλος
Καθηγητής Βυζαντινής Ιστορίας
στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Άντεπιστέλλον μέλος της Άυστριακής
Άκαδημίας των Έπιστημών
Άντεπιστέλλον μέλος της Βουλγαρικής
Άκαδημίας των Έπιστημών
Διεθνές Βραβείο HERDER 1986
Πρόεδρος της Έταιρείας Έλλήνων Ιστορικῶν
Γενικός Γραμματέας της Διεθνούς Ένώσεως Βυζαντινῶν Σπουδῶν.»

Είπαμε στα προηγούμενα σημειώματα πώς ο Μπολέτσης ξεκίνησε από «Τη Φωνή» και «Την Προσταγή». Αύτως, λοιπόν, πού είναι «σκευός έκλογής» και «άπεσταλμένος» μπορούμε να πούμε ότι εξετέλεσε την έντολή. Ύπῆρξε με στίχους, αλλά και πάντα θά 'ναι, ένας μόνιμος και ιδιότυπος «Νίκων ό μετανοείτε». Τά εἶπε: στα ποιήματα τῶν ἐτῶν 1946 ἕως και 1970 πού δημοσίευσε στις «'Ακτίνες», στη ρωμαλέα ποιητική συλλογή «Ραψωδία» τὸ 1946, στην ποιητική συλλογή «Τὸ Τραγουδι τοῦ Παιδιοῦ» τὸ 1948, πού ἐκδόθηκε με τὴ συμβολή και πολλῶν ἄλλων ποιητῶν, και στις σελίδες τῆς «Ζωῆς τοῦ Παιδιοῦ» ἀπὸ τὸ 1960 ἕως και τὸ 1973, τὰ εἶπε προπάντων με τὸ βαρυσήμαντο ποίημα: «Πορεία» τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1948 στις «Ακτίνες» σελ. 474:

«Κι ἔφυγες τότε μακρυνά, κόντρα στ'
ἀγάξι τοῦ βοριᾶ
και κόντρα στοὺς κυκλῶνες.

.....
"Ἐτσι χλωμός, δίχως μιλιά, μιὰν ἄ-
νοιξη, μιὰν ἀντηλιά
χρόνια, και χρόνια καρτεροῦσες.....».

Τὰ εἶπε με τὴ βασική ποιητική συλλογή του «Ἐπιστροφή» δική του ἐκδοση τὸ 1948, τὰ εἶπε ἀκόμη με τὴ μεθοδική συλλογή του: «Θύρες αἰῶνων», πού εἶναι ὅπως σημειώσαμε σὲ προηγούμενο σημείωμα: «ἔγχειρίδιο πίστεως, ἱεραποστολῆς και ἀγωνιστικότητας», τὰ εἶπε και με τὴν τελευταία συλλογή του: «Ποίηση ἢ μία». Τὰ λέει φυσικά και με τὶς συλλογές πού ἐκδόθηκαν μετὰ τὸ θάνατό του ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»: «Μικροὶ ἄσῦνοροι κόσμοι τοτῦ παιδιοῦ» (1974), «Μυστικὸς βίος» (1989), «Διαδρομή - Ποίηση ἢ μία» (1989), «Ραψωδία Β' 1947-1949» (1993), «Ραψωδία Γ' - Κύπρος» (1993).

Προτοῦ ὅμως ἀνοίξουμε τὶς θύρες τῆς συλλογῆς: «Θύρες αἰῶνων» πρέπει νὰ δοῦμε τὰ ἀρχικά βήματα τοῦ Μπο-

λέτση πρὸς τὶς «'Ακτίνες». Τότε ἦταν ἀρχὲς Δεκεμβρίου 1945 και κατὰ τὸν κανονισμό κινήσεως και ἐκτυπώσεως τοῦ περιοδικοῦ «'Ακτίνες» ἔπρεπε νὰ συγκεντρωθεῖ ἡ ὕλη γιὰ τὸ τεῦχος τοῦ ἐπομένου μῆνα και στὶς ὑπόλοιπες μέρες τοῦ Δεκεμβρίου νὰ ἐκτυπωθεῖ. Γι' αὐτὸ ὁ Μπολέτσης ἐμφανίζεται τότε στὸ Γραφεῖο τῶν «'Ακτίνων» με δύο ποιήματα - τὰ πρῶτα ποιήματά του στὸ περιοδικὸ «'Ακτίνες» - πού τὰ παραδίνει γιὰ νὰ δημοσιευθοῦν στὸ τεῦχος τοῦ Ἰανουαρίου 1946. Ταυτόχρονα, ἀπὸ δική του ἐσωτερική παρόρμηση και φωτεινὴ ἐμπνευση γράφει τὴ «Ραψωδία» πού τὴν ἔχει προχωρήσει στὸ μεγαλύτερο μέρος. Καὶ πραγματικά στὸ τεῦχος Ἰανουαρίου 1946 τῶν «'Ακτίνων» παρουσιάζεται ὁ σεμνὸς Μπολέτσης, με δύο χαρακτηριστικά ποιήματα. «Δάκρυ χαρᾶς» και «Ἐλα στὸν κάμπο». Προκαλεῖ μεγάλη συγκίνηση σ' ἐμᾶς πού γνωρίζουμε τὴν προσωπικότητα τοῦ ποιητῆ, καθὼς βλέπουμε νὰ ἐμφανίζονται τὰ δύο ποιήματά του, με τὴν ἐνδειξη τῶν «'Ακτίνων»: «Νέα συνεργασία».

Αὐτὸ ἔχει ἀνάλογη σημασία με τὴ φράση πού βάζουν οἱ δικηγόροι ἢ οἱ ἀντιδικοί στα δικόγραφα πού κοινοποιοῦν μεταξύ τους και τὰ παραλαμβάνουν ὑπογράφοντας και προσθέτοντας τὴ φράση «με τὴν ἐπιφύλαξη παντὸς δικαιώματός μου». Αὐτὴ ἡ φράση: «Νέα συνεργασία» πού λέει κάτι τέτοιο, μῆκε γιὰ πρώτη και τελευταία φορά γιὰ τὸν Μπολέτση τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1946, γιὰ τὴν ἀπὸ δῶ και πέρα, ἀνοίγουν πὰ οἱ δρόμοι κι εἶναι ἐλεύθερες οἱ σελίδες τῶν «'Ακτίνων» γιὰ τὸν ποιητῆ.

Εἶναι πάντως ἐμφαντικά ὑπέροχος ὁ Μπολέτσης πού πρωτοεμφανίζεται με τὰ ποιήματα: «Δάκρυ χαρᾶς» και «Ἐλα στὸν κάμπο» πού και τὰ δύο εἶναι φωνὴ σάλπιγγας και δὲ χρειάζεται νὰ κάνουμε ἰδιαίτερη ὑπογράμμιση. Λίγοι στίχοι ἀπ' τὸ καθένα φτάνουν:

«Δάκρυ χαρᾶς»:
«Δάκρυ,
ἓνα μου δάκρυ
φώτισε
καὶ λάμπρυνε
τὰ σκοτεινὰ βασίλεια τῆς ψυχῆς
μου»

«Ἔλα στὸν κάμπο»:
«...Ἔλα στὸν κάμπο Του,
στὸν κάμπο τὸν πλατύ,
νὰ δώσουμε σπορά·
τοῦ μόχτου νὰ γευτοῦμε τὴ χαρά.
Νὰ δοῦμε τὸν ἰδρωῖτα μας ποὺ λάμπει
νὰ γίνεται καρπός...»

Ἄκολουθεῖ στὸ τεῦχος Φεβρουαρίου τὸ ποίημα: «Νέα ζωή» ποὺ κι αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς νέας πορείας του. Ἐδῶ ὅμως διαπιστώνει κανεὶς κάτι σημαντικό. Ὅτι ὁ ποιητὴς ποὺ ὡς τὸ τέλος τοῦ 1946 δημοσίευσε δέκα ποιήματα, στὸ τεῦχος Μαρτίου δὲν δημοσιεύει κανένα. Προφανῶς εἶναι μῆνας περισυλλογῆς καὶ κατανύξεως, γιατί εἶναι ὁ μῆνας «Τῆς Φωνῆς» καὶ «Τῆς Προσταγῆς» τότε στὸ 1944. Ἐδῶ γιὰ νὰ τονίσουμε αὐτὴ τὴν ἀποψη κάνουμε ἓνα ἄλλα πρὸς τὸ 1947, ὅπου στὸν ἀντίστοιχο μῆνα Μάρτιο στὴ σελ. 137 δημοσιεύει τὸ ἐξαιρετὸ ποίημα: «Τρικυμία» ποὺ εἶναι μέσα στὰ λιγοστὰ ἀπ' ὅλα τὰ διαλεγμένα ποιήματα τοῦ Μπολέτση καὶ ἀπηχεῖ ἀσφαλῶς τὴ γιγαντιαία τότε ζύμωση στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ καὶ τὴ μεγάλη ψυχικὴ ἔκρηξη, ποὺ θὰ τὸν πῆγαινε στὴ «Δαμασκό», ἂν δὲν τὸν σταμάταγε «Ἡ Φωνή». Εἶναι τὸ ποίημα: «Τρικυμία». Ὁ τίτλος του μᾶς θυμίζει ἀνετα τὴ φράση τοῦ Β. Οὐγκώ: «Τρικυμία ἐν κρανίῳ». Ἐδῶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, τρικυμία στὸ νοῦ καὶ στὴν ψυχὴ θὰ ἴταν καλλίτερα νὰ ποῦμε. Εἶναι χαρακτηριστικοὶ οἱ στίχοι τοῦ τραγουδοῦ Μπολέτση, γιατί εἶπαμε ὁ Μπολέτσης εἶναι πρῶτα τραγουδοῦ ἀπὸ ροπή καὶ διάθεση καὶ κατόπιν λυρικός. Μερικοὶ στίχοι ἀ-

πὸ τὸ ποίημα: «Τρικυμία»:
«Θύελλα τῆς ψυχῆς:
Νέφη πυκνά, τρισκότεινοι οὐρανοί.
Σιβυλλικὰ τρόμου πεντάλφα πύρινα,
ἀστραπῶν στὰ χάη:
– Ἐδῶ θὰ σπάσει τὸ σκαρί,
Ἐκεῖ θὰ σπάσει·
λόφους κυμάτων κι ὕφαλους πηδά-
ει...»

.....
Πρόσταξε, Κύριε,
Πρόσταξε
– ὅπως καὶ τότε – τὴν ὀργή
ποὺ σὲ τυφλὲς ἀβύσσους μᾶς τραβά-
ει...».

Τονίζουμε τὸ στίχο «Θύελλα τῆς ψυχῆς» μὲ τὴν προσθήκη τῶν στίχων τῆς ψυχικῆς μεταβολῆς του: «Πρόσταξε Κύριε, /Πρόσταξε/ – ὅπως καὶ τότε – τὴν ὀργή, / ὅπου μᾶς λέει, ὅπως καὶ τότε στὴ λίμνη τῆς Γεννησαρέτ, ὅμως ὅπως καὶ τότε τὸ Μάρτη τοῦ 1944.

Γιὰ τὸ συνταίριασμα τοῦ Μάρτη τοῦ 1946 καὶ τοῦ Μάρτη τοῦ 1947 κάναμε τοῦτο τὸ ἄλλα καὶ ξαναγυρίζουμε πάλι στὸν τόμο τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ 1946. Κηρύσσοντας πάντα τὴ μετάνοια, τὴν καρτερία, τὴν ὑποταγὴ στὸν πόνο, καὶ στὴς δοκιμασίες, τὸν ἀγῶνα τῆς ἱεραποστολῆς καθὼς καὶ τὴν ἀνοδο στὴς πτώσεις, ὁ Μπολέτσης σάλπιζε τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου. Κήρυσσε τὴν ἀνοδο στὴς πτώσεις μὲ στίχους:

«Πέρ' ἀπ' τὸ Γολγοθᾶ / ὑγείας ἥλιος:
/ χρυσὸ τὸ λάμπος/... – Μπορεῖ νὰ πέσεις στὴν πορεία σου.../πόνο/δριμύ /μπορεῖ νὰ νιώσεις /καὶ νὰ ματωθεῖς. /Ἄλλως ξανά θὰ σηκωθεῖς/καὶ δυὸ γερά/ φτερά /θ' ἀπλώσεις...» «Ἄνοδος» σελ. 202. Σαλπίζει ἐδῶ τὴ φράση τοῦ Ἁπ. Παύλου: «διὸ λέγει· ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάνου σοι ὁ Χριστός» (Ἐφ. ε' 14). Ὁ σοφὸς Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης ἔλεγε: «ἅμα Χριστιανός, ἅμα ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου» καὶ πρόσθετε: «καὶ ὁ

ἀλήτης πὸ ἀργοσέρνει τὰ βήματά του πρὸς τὸ Σταυρὸ εἶναι κι αὐτὸς παράγων πολιτισμοῦ». Ἐδῶ στὸν τόμο τοῦ 1946 εἶναι τὸ μοναδικὸ κι ὑπέροχο ποίημα, μοναδικὸ παγκοσμίως: «Ἡ μπάλαντα τῆς Λίμπυ – Λάμα – Λάχ», πὸ μπῆκε στὸ τεῦχος Ἰουλίου, στὴ σελ. 151, γιατί ὅλες οἱ σελίδες αὐτοῦ τοῦ τεύχους ἀναφέρονται στὸ σεξουαλικὸ ζήτημα, ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὁ ποιητὴς παρουσιάζει μ' αὐτὸ τὸ ποίημα τὴ σαπίλα καὶ τὴ νέκρα τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ τὸ φῶς, τὴ ζωντάνια καὶ τὴν εὐωδιὰ τῆς ἀρετῆς: «...Κι ὁ ἕνας ἀπαλὰ μιλά: /Τῆς Λίμπυ-Λάμα-Λάχ /λένε πὼς εἶναι τὸ παλάτι! / Ἄς φύγουμε. /Μύριοι θανάτοι... /Χαμοῦς καὶ τάφους κλείνει. / Ἄλλι στὸν πὸν θὰ μείνει / ἐδῶ/στῆς Λίμπυ-Λάμα-Λάχ τῆ δίνη.../... Κοίταξ' ἐκεῖ, / τὸ χρυσὸ κεῖνο μονοπάτι /πάει/στὴ γλυκαυγὴ:/ ...ἐκεῖ/ πὸν πρωτοσκᾶν οἱ ροδαυγές.../Κι ὕστερα,/ πίσ' ἀπ' τὸ βουνό, μᾶς καρτεροῦν /ψυχές,/ καρδιές/ μὲ πόνους καὶ βαθειές πληγές... /Τῆ Λίμπυ-Λάμα-Λάχ/ μὴν τῆ θυμᾶσαι».

Ἄργότερα στὸ τεῦχος Ἰουνίου-Ἰουλίου δημοσιεύει διακριτικὰ κι ἀθόρυβα, στὴ μέση τῆς χρονιάς, χωρὶς τυμπανοκρουσίες καὶ βεγγαλικά, ὁ σεμνὸς Μπολέτσης, τὸ γνωστὸ μας ἱστορικὸ καὶ βαρυσήμαντο ποίημα: «Πρὸ τῆς Δαμασκοῦ» στὴ σελ. 233. Τὸ συμπεριέλαβε καὶ στὴ συλλογὴ του: «Ἐπιστροφή» τὸ 1948 στὴ σελ. 25. Μεθοδικὸς πάντα ὁ ποιητὴς μας στὸ τεῦχος Αὐγούστου-Σεπτεμβρίου δημοσιεύει σὲ χωριστὲς σελίδες, ἄς ποῦμε τὸ ἕνα στὸν Αὐγούστο καὶ τὸ ἄλλο στὸ Σεπτέμβριο, τὰ ποιήματα: «Ὁ πόνος», σελ. 266, καὶ «Θὰ περάσει» σελ. 280. Εἶναι χαρακτηριστικοὶ οἱ στίχοι: ἀπὸ τὸ πρῶτο:

«Ὁ πόνος,

πάλι τὰ γαμψά, σκληρά του νύχια ἤρθε

νὰ τὰ μπῆξει στὴν καρδιά μου.

Μὰ τᾶσπασε,
τὰ μάτωσε
πάνω στὸν αὔλο θώρακά μου...».

καὶ ἀπὸ τὸ δεῦτερο:

«Μικρὲ μου φίλε,

δίχως γογγυσμὸ

δέξου τὸ δῶρο τῆς δοκιμασίας.

Τὰ δάκρυά σου πρόσεξέ τα

μὴν κυλήσουνε στὴ λάσπη...

...θὰ περάσει.

-Μένει ἡ πύλη τῆς Ἐλπίδας ἀνοιχτή.-

Θὰ περάσει

καὶ τοῦ πόνου τούτου ἡ νύχτα

ἢ φρικτή».

Καὶ πάντως μᾶς συγκινεῖ ιδιαίτερα, ὅτι ὁ ποιητὴς, γιὰ τὸ ποίημά του: «Ψαράδες» στὸ τεῦχος Ὀκτωβρίου σελ. 333 ποίημα συμβολικὰ ἱεραποστολικὸ, σημειώνει κατ' ἀπὸ τὸν τίτλο: «Ἀφιερωμένο στὰ μέλη τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων, πὸν ἐδούλεψαν γιὰ νὰ διαβάζωνται οἱ «Ἀκτῖνες» μαζὶ μὲ τὰ νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα». Ταυτόχρονα, τὸν Ὀκτώβρη ὁ Μπολέτσης ἔχει προσφέρει ἀπὸ τίς Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» τὴ «Ραψωδία» ἀπὸ τὰ ποιήματα τῆς ὁποίας δημοσιεύει στὸ τεῦχος τοῦ Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου στὴ σελ. 390 τὸ γνωστὸ μας ποίημα: «Ἐπιστροφή» πὸν εἶναι ποίημα μετανοίας τῶν καιρῶν μας:

«Εἶχαμε χτίσει Κύριε

Βαβέλ φθορᾶς

μὲ λάσπη, χάλυβα, μετόν, γρανίτη

καὶ μαρμάρινες κολῶνες...».

Σ' αὐτὸ ὁμως τὸ τεῦχος Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου δημοσιεύεται ἡ ἱστορικὴ «δήλωση» τῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα, στὴ σελ. 353, στὴν ὁποία ὁ Στέφανος Μπολέτσης θὰ δώσει τὴν ὑπογραφή του, ὑπογραφή κύρους καὶ αὐθεντίας ὡς λογοτέχνης καὶ βασικὰ ἀπ' ὅσα γράφτηκαν ἐδῶ γιὰ τὴ βαρυσήμαντη προσφορά του, ὡς «σκευὸς ἐκλογῆς» καὶ «ἀπεσταλμένος». Ὑπογράφει λοι-

πὸν καὶ ὁ ποιητὴς μας, τὸ μνημειῶδες κείμενο ποὺ εἶχε συντάξει ὁ μεγάλος διανοητὴς τῶν καιρῶν μας, ὁ φιλόσοφος, κοινωνιολόγος καὶ καθηγητὴς τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης. Τὸ κείμενο ἀρχίζει μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἐργάται τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα, θεωροῦμεν ὑποχρέωσίν μας νὰ διακηρύξωμεν καὶ δημοσίᾳ τὴν πεποιθησὶν μας ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀκολουθήσει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπὶ τῶν μεγάλων βασικῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς, διὰ νὰ δυνηθῆ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς δυσχερεῖας τῶν καιρῶν καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ὕλικὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ Ἔθνους».

Στὰ τεύχη ὁμοῦ τοῦ 1946 δημοσιεύονται τὰ περίφημα ἄρθρα τοῦ Ἀλεξάνδρου Τσιριντάνη: «Πεινασμένος λαός» σελ. 34, «Πρὸς Χριστιανούς» σελ. 66, «Τὸ νόημα τῆς ἐποχῆς μας» σελ. 257, «Πραγματικότητες καὶ οὐτοπίες στὴν ἐποχὴ μας» σελ. 305, «Ἡ χαρὰ αἴτημα καὶ πραγματικότης», σελ. 314, «Ζωὴ ἀξία καὶ φυσιολογική» σελ. 117, μὲ τὰ συγγραφικὰ ὀνόματα: Π. Μελίτης καὶ Β. Πλουμίδης καὶ «Ἐνα ξεκαθάρισμα» σελ. 209, μὲ τὴν ἐνδειξὴ «Τῆς συντάξεως». Ἐδῶ δημοσιεύεται τὸ βαρυσήμαντο ἄρθρο τοῦ μεγάλου ἱεραποστόλου τῶν καιρῶν μας καὶ προϊσταμένου τῆς «Ἀδελφότητος Θεολόγων ἢ «Ζωῆ» ἀοιδίμου π. Σεραφεῖμ Παπακώστα: «Ἐντολὴ Θεοῦ» σελ. 125 μὲ τὸ συγγραφικὸ ὄνομα: «Ἐπαίνετος πρεσβύτερος» καὶ τοῦ Γ. Βερίτη τὸ μνημειῶδες ἄρθρο: «Ἡ Τέχνη γὰρ τὸν ἄνθρωπο» σελ. 7 καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα σημαντικὰ ἄρθρα. Ὅλα αὐτὰ ἔγιναν καθημερινὴ μελέτη καὶ ἰδιαίτερη σπουδὴ τοῦ Στέφανου Μπολέτση, ποὺ ταυτόχρονα ἀποτελοῦσαν πυξίδα καὶ γὰρ τὴ δική του δημιουργία. Ἐκεῖνος θὰ δημοσιεύσει στὸ τεύχος τοῦ

Ἰουλίου τοῦ 1947 στὴ σελ. 433 τὸ ἐξαιρετὸ ἄρθρο του: «Κυνηγοὶ χιμαϊρῶν», ποὺ εἶναι ἄρθρο πολύτιμης οὐσίας, γιατί εἶναι φωνὴ καὶ ἀπὸ τὴ δική του πορεία. Εἶναι ἀπόλυτα ἐπιτακτικὸ νὰ κάνουμε αὐτὸ τὸ χρονικὸ ἄλμα γιὰ νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Μπολέτσης μ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο, μ' αὐτὸ τὸ πεζὸ κείμενο ποὺ ἔδωσε στὴς «Ἀκτίνες», μᾶς λέει κι αὐτὸς ἔμμεσα ἀλλὰ ἐπίσημα, αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος, ποιητὴς, κριτικὸς, δοκιμιογράφος καὶ πεζογράφος Π.Β. Πάσχος, ὅτι ὁ Μπολέτσης εἶναι γεννημένος ποιητὴς, «Ἀκτίνες» 1993 σελ. 210. Γιατί ὁ Μπολέτσης – πρωτάκουστο αὐτὸ – ἀρχίζει τὸ ἄρθρο του: «Κυνηγοὶ χιμαϊρῶν» μὲ στίχους του, τὸ τελειώνει μὲ στίχους του καὶ παρεμβάλλει στὸ κείμενο διάσπαρτους στίχους του, ποὺ ἀναφέρονται στὸ θέμα του. Βέβαια καὶ τὰ πεζὰ κείμενα τοῦ Μπολέτση ἴσως εἶναι στίχοι ἢ θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν στίχοι. Ἐδῶ ὁμοῦ μᾶς δείχνει ἐμφαντικὰ, ὅτι κυριαρχεῖ πάντα στὴ δημιουργία του καὶ στὴ φωνὴ του ὁ στίχος, ὁ ποιητικὸς λόγος. Γι' αὐτὸ θὰ προσθέσω, ὅτι καὶ τὸ ἄλλο πεζὸ στὴς «Ἀκτίνες», ποὺ τὸ γράφει ὄχι ἀπὸ δικό του αὐθορμητισμὸ ἀλλὰ προφανῶς μὲ ὑπόδειξη τῆς συντάξεως, τὸ 1947 σελ. 569 καὶ ποὺ ἀποτελεῖ κείμενο κριτικῆς στὸ βιβλίον τοῦ λογοτέχνη Θεόδωρου Ἀποστολόπουλου, ποὺ ἔχει ὡς περιεχόμενον τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ποιητῆ Κάρολου Μπωντελαίρ, εἶναι ἓνα κείμενο ἀφηγηματικὸ, κατατοπιστικὸ, κείμενο ὁμοῦ χωρὶς τὸν παλμὸ καὶ τὴν πνοὴ τοῦ Στέφανου Μπολέτση, ποὺ δείχνει κι αὐτὸ ἔντονα αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Π. Β. Πάσχος, ὅτι ὁ Μπολέτσης ἦταν γεννημένος ποιητὴς. Αὐτὸ δηλ. ποὺ νιώθουμε ὅλοι, ὅτι ὁ Μπολέτσης εἶναι πρῶτα ποιητὴς. Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ κειμένου μᾶς δίνει μιὰ οὐσιαστικὴ καὶ πλήρη κατατόπιση γι' αὐτόν «τὸν καταραμένο» καὶ «δαιμονολάτρην ποιητὴ» ἀπὸ

τὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστολόπουλου μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «*Αὐτογραφικὲς σημειώσεις τοῦ μεγάλου Γάλλου ποιητῆ. Γυρίζοντας τὰ φύλλα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ζοῦμε κοντὰ σὲ μιὰ ψυχὴ πραγματικὰ γυμνή... εἰλικρινῆ· ἀλλὰ δίνουμε ἑμεῖς καὶ μιὰν ἄλλην ἔννοια: γυμνὴ ἀπὸ αἰσθήματα, ἀπὸ ἀγάπη πάμπτωχη: ψυχὴ κουρελιοῦ. Ἀκολουθοῦμε τὴν ψυχὴ αὐτὴ στὴν ἔνοχη πορεία της: στοὺς μαγικούς, μὰ τόσο φτηνοὺς κόσμους τῶν αἰσθησιακῶν ἀπολαύσεων· ἀκοῦμε τοὺς φρικτοὺς βόγκους της «τῶν ἀσίγαστων καὶ ἀκόλαστων ἐπιθυμιῶν τῆς σάρκας. Βλέπουμε τὴν ψυχὴ αὐτὴ νὰ κυλιέται μέσ' στὴν ἀνέμελη μαλθακότητα μιᾶς ψευτολάμπουσας ζωῆς καὶ στοὺς τεχνητοὺς παραδείσους τῶν πρακτικῶν τέρψεων... ψυχικὴ διάσπαση, ἀποσύνθεση: ἀνυπόφορη δυσοσμία πτωμαίνης...». Παραθέτει προηγουμένως καὶ μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιον καὶ σημειώνει στὸ τέλος: «*Αὐτὰ λέει ὁ κολασμένος ποιητὴς τῶν ἡδονῶν, ποὺ στὴν προσηχὴ κατῶρθωσε νὰ βρεῖ τὴ λύτρωση. – Ὁ Κύριος δὲν ἀρνεῖται ποτέ. Συγχωρεῖ, ξεκουράζει, πρᾶννει καὶ δίνει τὸ χέρι γιὰ τὸ ἀνέβασμα*». Σημειώνουμε ἐδῶ τὸ ποιητικόν: «*πρᾶννει καὶ δίνει...*». Ὁ Γ. Βερίτης ὅπως ξέρουμε, ἔχει ἀφιερῶσει στὸν Μπωντελαίρ ἓνα ποίημα, ποὺ τὸ τελειώνει μ' αὐτοὺς τοὺς στίχους ποὺ λένε μὲ ἄλλη οὐσιαστικὴ ἔκφραση, αὐτὰ ποὺ συνοπτικὰ λέει στὴν κριτικὴ του ὁ Μπολέτσης. Λέει λοιπὸν ὁ Βερίτης:*

«...*Προσκυνητὴ ποὺ ἐλάσπωσε τὸν
ἄχραντο χιτῶνα,
γιὰ πωρωμένο σὲ θαρροῦν, μὰ εἶσαι
μονάχα θῦμα.*

Ἔννοια σου μάντεψα καλὰ τὸ μυ-
στικὸ σου ἀγῶνα,
ξέρω ποιὰ Πόρτα χτύπησες στὸ τε-
λευταῖο σου βῆμα».

Γ. Βερίτης: «*Κάρολος Μπωντελαίρ*», «*Ἄπαντα – ποιήματα*» ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις «*Ἡ Δαμασκός*» 1955, σελ. 173.

Οἱ τόμοι τῶν «*Ἀκτίνων*» εἶναι διάσπαρτοι ἀπὸ ποιήματα τοῦ Μπολέτση. Ταυτόχρονα, ὑπάρχει καὶ πεζὸ κείμενο, ἢ μᾶλλον ἰδιότυπο «*πεζο-τράγουδο*» κείμενο, τὸ ἄρθρο γραμμῆς: «*Κυνηγοὶ χιμαϊρῶν*» στὸν τόμο τοῦ 1947, (τεῦχος Ὀκτωβρίου σελ. 433), γιὰ τὸ ὁποῖο μιλήσαμε. Ὑπάρχουν ὁμως καὶ δέκα ἀκόμη πεζὰ κείμενα, ποὺ ἀποτελοῦν κείμενα κριτικῆς τοῦ Μπολέτση σὲ ποιητικὲς συλλογὲς διαφόρων ποιητῶν, καθὼς καὶ σὲ βιβλία πεζογράφων. Ἔχουμε λοιπὸν ἀπρόοπτα μπροστὰ μας, τὸν πρωτοεμφανιζόμενο σὲ ὅλους, ποὺ ἐδῶ κριτικὸ Στέφανο Μπολέτση, ποὺ χρησιμοποιοῖ κι αὐτὴ τὴν πνευματικὴν προσφορά του στὶς «*Ἀκτίνες*» γιὰ νὰ ἐπιτελέσει μαζί μὲ τὴν κριτικὴ καὶ τὴ βασικὴ ἀποστολὴ του σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολή: «*Τῆς Προσταγῆς*». Δὲ θὰ διαπράξω τὸ λάθος νὰ κρίνω τὸν «*κριτικόν*». Τὸ ἀφήνω καὶ αὐτὸ στοὺς ἐπαῖοντες, ποὺ κρατᾶνε πρισματικούς φακούς. Θὰ πῶ ὁμως καὶ πάλι, ὅτι τὰ κείμενά του ὑπηρετοῦν ἀναμφισβήτητα ὅπως τὸ εἶπαμε τὴν ἀποστολὴν του καὶ θὰ προσθέσω τελείως χρονογραφικὰ, ὅτι ὁ φακὸς τοῦ κριτικοῦ, ἢ εὐσυνειδησία καὶ ἢ συνέπεια ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν, τὸν δεσμεύουν κάπως καὶ δὲν τοῦ δίνουν τὴν ἀπλοχωριά καὶ τὴν ἀπλοχεριά καὶ προπάντων τὴν περπατησιὰ καὶ τὸ φτερούγισμα τοῦ ποιητῆ, γιὰτὶ ὁ Μπολέτσης ὅπως εἰπώθηκε εἶναι πρῶτα ποιητῆς. Αὐτὸ τὸ τονίζει αὐθεντικὰ, ὅπως σημειώσαμε, ὁ Π.Β. Πάσχος. Σ' αὐτὸ ὁμως τὸ σημεῖο, τελείως χρονογραφικὰ, θὰ ἔχει κάποια χάρη νὰ κάνουμε ἐδῶ δύο ὑπογραμμίσεις: Ἡ πρώτη: Εἶναι συνεπὴς καὶ μὲ ἀβρότητα αὐστηρὸς ἀκόμη καὶ στὸ Δάσκαλό του τὸ Γ. Βερίτη, ποὺ ἦταν δάσκαλός του σὲ κοσμοθεωριακὰ θέματα γιὰ τὴν Τέχνη καθὼς καὶ σὲ θέματα ἱστορικὰ καὶ θεολογικά. Ὁ Βερίτης χτύπησε τὸ δόγμα: «*Ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη*» καὶ δίδασκε, ὅτι ὅπως

ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε: «Τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον», (Μαρκ. β' 27), ἔτσι ἀντίστοιχα πρέπει νὰ ποῦμε: «Ἡ Τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὴν Τέχνην» Γ. Βερίτη «Ἡ Τέχνη διὰ τὸν ἄνθρωπο», «Ἀκτῖνες» 1946 σελ. 10. Καὶ δίδασκε ἀκόμη μὲ τὸ ἴδιο ἄρθρο ἔμμεσα, ὅτι καὶ σήμερα «Ἡ Τέχνη πρέπει νὰ εἶναι ἱερεῖα τοῦ Θεοῦ στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου». Καὶ δίδασκε ἀκόμη στὴ Σχολὴ Γενικῶν Σπουδῶν: «Ἡ Τέχνη πρέπει νὰ εἶναι λειτουργικὸν πνεῦμα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενον διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν». Μὲ ἀβρότητα λοιπὸν αὐστηρὸς στὸ Βερίτη. Δύο φράσεις του τὸ φανεροῦν αὐτό. Τὶς σημειώνουμε χρονολογικά: Ἡ πρώτη: «...Στὴν ἱερατικὴ αὐτὴ ποίηση... ἴσως νὰ μὴν εἶχε θέση ὁ βαθύτερος στοχασμὸς τοῦ Χριστιανικοῦ ρεαλισμοῦ, μὲ τὰ πλήθη τῶν ἀγωνιωδῶν προβλημάτων τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ὅμως μᾶς συναρπάζει μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν εὐγένεια τοῦ ποιητῆ της». Καὶ ἡ δευτέρα: «...Μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὼς στοὺς συνθετικοὺς τούτους στίχους, ποὺ ἔχουν κάτι ἀπὸ τοὺς ὄραματισμοὺς τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ Ἰωάννου, πραγματώνει ὁ ποιητὴς μιὰ φανερὴ πρόοδο». Γ. Βερίτη: «Ἡ Ὡδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ». Ποιήματα. «Ἀκτῖνες» 1947 σελ. 284. Καὶ ἡ δευτέρα ὑπογράμμιση: «Ὅταν ὁ κριτικὸς Μπολέτσης ἐρχεται στὰ ποιήματα τοῦ Γ. Ἀθάνα: «Τραγούδια τῶν βουνῶν», ὁ κριτικὸς καὶ ποιητὴς Στέφανος Μπολέτσης ἀνοίγει τὰ φτερά του, γιατί βρίσκεται στὸν κόσμον τῆς ἀπεραντοσύνης, «στ' ἀσύνορον» κορφῶν καὶ κάμπων καὶ στὰ «καλλίγραμμα βουνά». Ὅσοι ἔχουν τόμον «Ἀκτῖνων» τοῦ 1955, στὴ σελ. 240 θ' ἀκούσουν νὰ μιλάει μὲ πνοὴ καὶ λεβεντιά, ὁ ποιητὴς καὶ κριτικὸς Στέφανος Μπολέτσης.

Αὐτὲς οἱ δέκα κριτικὲς τοῦ Μπολέ-

τση, χρονολογικὰ εἶναι:

1. – Γιὰ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Γ. Βερίτη: «Ἡ Ὡδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ», τόμος 1947, σελ. 284.

2. – Γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ λογοτέχνη Θεόδωρου Ἀποστολόπουλου, ποὺ μεταφράζει τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Κάρολου Μπωντελαίρ: Πύραυλοι – Ἡ καρδιά μου γυμνὴ. Τόμος 1947, σελ. 569.

3. – Γιὰ τὴν π. συλλογὴ τοῦ Σωτήρη Σκίπη: «Λυρικὸ Ἡμερολόγιον», Τόμος 1948, σελ. 108.

4. – Γιὰ τὴν π. συλλογὴ τῆς Ἰωάννας Μπουκουβάλα – Ἀναγνώστου: «Κύματα καὶ λιμάνια», τόμος 1951, σελ. 141.

5. – Γιὰ τὴν π. συλλογὴ τοῦ Γ. Καχριμάνη: «Βιβλικὲς Μορφές», τόμος 1952, σελ. 187.

6. – Γιὰ τὴν π. συλλογὴ τοῦ Σήφη Κόλλια: «Νύχτα στὴ Γεθσημανῆ», τόμος 1954, σελ. 381.

7. – Γιὰ τὸ ἀφήγημα τοῦ Σώτου Χονδρόπουλου: «Σποριάδες», τόμος 1955 σελ. 191.

8. – Γιὰ τὴν π. συλλογὴ τοῦ Γ. Ἀθάνα: «Τραγούδια τῶν βουνῶν», Τόμος 1955, σελ. 240.

9. – Γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Μελεῆ Νικολαΐδη: «Κυπριανὸς ὁ μάγος», Τόμος 1959, σελ. 175.

10. – Γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Μελεῆ Νικολαΐδη: «Τῶ καιρῶ ἐκεῖνω», Τόμος 1962, σελ. 254.

Πρέπει νὰ σταματήσουμε ἐδῶ καὶ νὰ προσθέσουμε, ὅτι τὸ ἐπόμενο σημεῖον θὰ εἶναι τὸ τελευταῖον. Γιὰ σήμερα ὅμως, ὅλα αὐτὰ τὰ σφραγίζουμε μὲ τὸ στίχον τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ ποὺ ἔγραψε γιὰ τὸ Β. Οὐγκῶ στὰ ἑκατόχρονα ἀπὸ τὸ θάνατό του, ποὺ ταιριάζει ἀπόλυτα καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ μας: «...ἄρπα σὲ εἶπεν ἡ Ὁμορφιά καὶ σάλπιγγα ἢ Ἀλήθεια...». (Ἐκδ. Μπίρη, τ. 3ος, σ.190).

Ν.Π. ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ 1931 ΚΑΙ Ο ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

«Πολλούς αφέντες άλλαξες,
δέν άλλαξες καρδιά...»

Κωστής Παλαμᾶς

Τὸ κυπριακὸ πρόβλημα ἀπασχόλησε ἐπανειλημμένως τὸ περιοδικὸ αὐτό, τόσο γιὰ τὴν ἐθνικοϊδεολογικὴν τῆς θέσης ὅσο καὶ γιὰ τὶς ἐξελίξεις τοῦ στίς τελευταῖες δεκαετίες, ἰδίως μὲ τὸν ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ (1955 – 1959), τὴν ἴδρυση τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας (1960) καὶ τὴν Τουρκικὴν εἰσβολήν (1974)¹.

Καὶ οἱ θέσεις τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ γύρω ἀπὸ τὸ μέγιστο αὐτὸ ἐθνικὸ θέμα, θέμα αὐτοδιαθέσεως, εἰσβολῆς καὶ κατοχῆς ξένου ἐδάφους ἀνεξάρτητης χώρας – μέλους τοῦ ΟΗΕ – καθὼς καὶ κατάφωρης παραβίασης τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἐπίσης γνωστές. Ἐπίσης εἶναι γνωστοὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ ἔθνους γιὰ τὴν ἐξέγερση μιᾶς δίκαιης καὶ βιώσιμης λύσης.

Ἐκεῖ ὅμως ποῦ οἱ Νεοέλληνες (ἰδίως οἱ Ἑλλαδίτες), ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἕλληνες τῆς Κύπρου τῆς νεώτερης γενεᾶς, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνημέρωτοι, ἀναφέρονται στὴν ἐθνικὴν ἐξέγερση τοῦ 1931, μίαν ἐξέγερση αὐθόρμητη, χωρὶς δυναμικὴ ἀναμέτρηση, ποῦ ἔπαιξε ὅμως ἀποφασιστικὸ ρόλο στίς μετέπειτα ἐξελίξεις.

Τώρα γιατί συνδέουμε τὴν ἐξέγερση τοῦ 1931 μὲ τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο, εἶναι γιὰ τὸν μέγιστο αὐτὸς τῶν δημοσίων ἀνδρῶν τῆς χώρας μας πῆρε ἀρνητικὴ στάση ἐναντὶ τῆς ἐξεγέρσεως αὐτῆς, γεγονός ποῦ προκάλεσε, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀπορίες, ἂν ὄχι καὶ πικρία, ὅταν ληφθοῦν ὑπόψη οἱ ἀγῶνες τοῦ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν μας καὶ ἡ πίστη τοῦ στὴν αὐτοδιάθεση τῶν λαῶν καὶ τὴν ἐνοποίηση

ὄλων τῶν ὑποδούλων ἐδαφῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸ ἐλεύθερο Ἑλληνικὸ κράτος (Μεγάλη Ἰδέα).

★ ★ ★

Ἡ Κυπριακὴ ἐξέγερση τοῦ 1931 δὲν ἦταν στρατιωτικὸ ἐνοπλὸ κίνημα (ὅπως ὁ ἀγῶνας τῆς ΕΟΚΑ τὸ 1955), ἀλλὰ ἐνα αὐθόρμητο ξέσπασμα τῆς ἀγανακτικῆς τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ γιὰ τὴν Ἀγγλικὴ Ἀποικιοκρατία. Γιὰ τὸ 1931 – ὅπως ἐγράφη – ἀποτελεῖ τὸ μεταίχμιο καὶ τὴ μεταβατικὴ καμπὴ ἀπὸ τοὺς εἰρηνικοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνες στὴ σφαῖρα τῆς δυναμικῆς ἀντιπαράθεσης μεταξὺ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, μὲ κορυφωσὴ τους τὴν ἐνοπλὴ σύρραξη τοῦ 1955 – 59 (Πέτρος Στυλιανοῦ, σὲ ἄρθρο του μὲ τὸν τίτλο «Τὸ κίνημα τῶν Ὀκτωβριανῶν», περιοδικὸ «Κοινὸν Κυπρίων», Ἀθήνα, Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 1989).

Τὸ κίνημα τοῦ 1931 δὲν ἀπέβλεπε στὴ βίαιη ἐκδίωξη τῶν Ἀγγλων ἀπὸ τὴν Κύπρο, ἀλλὰ ἦταν ἀπλῶς μίαν ἐντονη διαμαρτυρία γιὰ τὴν ἄρνηση τῆς Βρετανίας νὰ παραχωρήσει τὴν Κύπρο στὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἦδη ἀπὸ τὸ 1878, ὅταν ἡ διοίκηση τῆς Κύπρου παρεχωρήθη ἀπὸ τὴν Τουρκία στὴν Ἀγγλία, οἱ Ἕλληνες τῆς Κύπρου ἀγωνίζονταν γιὰ τὴν Ἑνωσὴ μὲ τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν παραχώρηση τῆς νήσου ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, κατὰ τὸ προηγούμενο τῶν Ἰονίων Νήσων. Ἰδιαίτερα, μάλιστα, μετὰ τὴν εἰσοδο τῆς Τουρκίας στὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον, τὸ 1914, ὅταν ἡ Ἀγγλία προσήρτησε τὴν Κύπρο, εἶχε ἐ-

κλείψει κάθε δικαιολογία ότι η νήσος βρισκόταν, τυπικά, υπό την 'Οθωμανική κυριαρχία. Τέλος, τὸ 1924, ὅταν ἡ 'Αγγλία ἀνεκώρυξε τὴν Κύπρο ὡς 'Αποικία τοῦ Στέμματος, μετὰ τὴν ὀριστική παραίτηση τῆς Τουρκίας ἀπὸ κάθε δικαίωμα ἐπὶ τῆς νήσου, ὅλοι περιέμεναν τὴν Βρεταννική χειρονομία γιὰ τὴν Ἑνωσι. Παρὰ ταῦτα, ὄχι μόνο δὲν ὑπῆρξε πρόοδος στὸ σημεῖο αὐτό, ἀλλὰ, ἀντίθετα, ἡ ἀγγλικὴ ἀποικιοκρατία σκλήρυνε τὴ στάση της, μὲ στόχο τὴν ἐκμετάλλευση καὶ τὸν βαθμιαῖο ἀφελθηνισμό τῆς Κύπρου. Μεταξὺ ἄλλων, ἐπέτεινε τὴν οικονομικὴ ἀφαιμάξη τῆς νήσου. Ἐπίσης κατεβάλλοντο προσπάθειες γιὰ τὴν ὑποδούλωση τῆς Κυπριακῆς Παιδείας. Ἰδιαίτερα, ὅμως, μὲ τὴν ἴδρυση τοῦ Νομοθετικοῦ Συμβουλίου, ἡ 'Αγγλία ἀπέκτησε πλήρη ἔλεγχο τῆς νομοθεσίας, διότι, μὲ τὶς ψήφους τῶν Ἀγγλων καὶ Τούρκων μελῶν τοῦ Συμβουλίου, καὶ μὲ τὴν νικῶσα ψήφο τοῦ Βρεταννοῦ Κυβερνήτου, οἱ Ἑλληνες βουλευτὲς βρίσκονταν πάντα σὲ μειοψηφία. Τέλος, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ γνωστοῦ Βρεταννικοῦ διαιρετικοῦ συστήματος («*διαίρει καὶ βασιλεύει*») ἐνθαρρυνόταν συνεχῶς ἡ διάσπαση μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων τῆς Κύπρου, ὥστε νὰ ἐξουδετερώνηται κάθε ἀπόπειρα ἐνιαίας στάσεως τῶν δύο συνοίκων στοιχείων τῆς νήσου, ἀκόμη καὶ στὰ ἐλάχιστα σημεῖα ποὺ ταυτίζονταν οἱ ἀπόψεις καὶ τὰ συμφέροντά τους.

Ἄλλὰ, ὅμως, ἔρχονταν ἀξιολογικὰ ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀκοίμητο πόθο γιὰ Ἑνωσι τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα, πόθο ποὺ φλόγιζε ἐπὶ αἰῶνες τοὺς Ἑλληνες τῆς Κύπρου, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ 82% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου.

Ὅταν ἡ ἀποικιοκρατικὴ αὐτὴ πολιτικὴ ἔφτασε στὸ ἀπροχώρητο, ὅταν ὅλα τὰ ἄλλα μέσα ἀπέβησαν ἄκαρπα (ψηφίσματα, διαμαρτυρίες, διαδηλώσεις, πρεσβεῖες στὴν Ἀγγλία κ.ἄ.) ἡ σο-

βοῦσα ἀντίδραση ξέσπασε στὴν ἐξέγερση τοῦ 1931.

★ ★ ★

Δὲν πρόκειται νὰ ἐκθέσουμε λεπτομερῶς τὸ ἱστορικὸ τῆς Κυπριακῆς αὐτῆς ἐξέγερσεως, ποὺ ἔδωσε τὸ ἔναυσμα ἐντονότερης ἀντίδρασης καὶ ποὺ εἶχε ὡς ἐπιστέγασμα τὸν ἔνοπλο ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ (1955 - 59)². Θὰ δώσουμε μόνο ἓνα συνοπτικὸ διάγραμμα τῆς ἐξέγερσεως, συνδέοντάς τὴν μὲ τὶς μετέπειτα ἐξελίξεις, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς προηγούμενες εἰρηνικὲς ἐκδηλώσεις καὶ τὴ Βρεταννικὴ στάση ἐναντι τῶν πόθων τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κύπρου.

Ἡ Ἐκκλησία ἔπαιξε ἀποφασιστικὸ ρόλο στοὺς ἐθνικοὺς κυπριακοὺς ἀγῶνες, ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Μεγάλῃ ἐθνικῇ συνέλευση, ποὺ συνεκροτήθη στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1930, ἀπεφάσισε τὴν ἴδρυση Παγκυπρίου Ὄργανώσεως ὑπὸ τὸν τίτλο «*Ἐθνικὴ Ὄργανωσις Κύπρου*», ποὺ ἀπληρτίζετο ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τοὺς Ἡγουμένους ὄλων τῶν μονῶν, τοὺς Ἑλληνες ἐκπροσώπους τοῦ Κυπριακοῦ Νομοθετικοῦ Συμβουλίου, ἐκπροσώπους τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων καὶ 18 ἀριστίνδην μέλη ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπαρχίες τῆς Κύπρου.

Ἡ ὀργάνωσις αὐτὴ, παρὰ τὸν ἐντονο ἀγῶνα τῆς κατὰ τῆς Ἀποικιοκρατίας, θεωρήθηκε πολὺ συντηρητικὴ, γι' αὐτὸ δημιουργήθηκε ἄλλη πιὸ μαχητικὴ ὀργάνωσις, ἡ «*Ἐθνικὴ Ριζοσπαστικὴ Ἑνωσις Κύπρου*» (ΕΡΕΚ), ποὺ συνεδέθη μὲ τὴν ἐξέγερση τοῦ 1931. Μὲ πρωτοβουλία τοῦ γνωστοῦ πατριώτη καὶ ἀγωνιστῆ Σάββα Λοιζίδη, καθὼς καὶ ἄλλων πατριωτῶν ἀπὸ ὅλες τὶς πόλεις τῆς Κύπρου, ἐξεδόθη καὶ ἐκυκλοφόρησε στὶς 18 Ὀκτωβρίου 1931 προκήρυξις μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς ΕΡΕΚ, ποὺ τὴν ὑπέγραψαν ὅλα τὰ ἰδρυτικὰ τῆς μέλη, ποὺ ὀρκίστηκαν πίστη στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν

Ἔνωση. Μὲ τὴν προκήρυξη ἐκαλοῦντο ὅλοι οἱ Κύπριοι ν' ἀγωνισθοῦν γιὰ τὰ ἐθνικὰ ἰδανικὰ καὶ τὴν Ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὴν Κύπρο ἦταν τότε ὁ νεαρὸς διπλωμάτης Ἀλέξης Ἀδ. Κύρου, τῆς γνωστῆς οικογενείας, ὁ ὁποῖος, παρ' ὅλον ὅτι ἐθεωρεῖτο καὶ ἦταν ἀπὸ τοὺς σοβαρότερους παράγοντες τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, ἦταν ἀμέτοχος τῆς ΕΡΕΚ. Ὄταν, μάλιστα, στελέχη τῆς ὀργανώσεως τὸν ἐπεσκέφθησαν, ἐκεῖνος, παρὰ τὰ πατριωτικὰ του αἰσθήματα, ἄκουσε μὲν μὲ προσοχὴ τὰ ὅσα τοῦ ἀνέφεραν, σύνεστησεν ὁμως σύνεση στὶς ἐνέργειαις τους. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι, πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὴν Ἰδρυση τῆς ΕΡΕΚ, ἡ Ἀγγλία εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ν' ἀνακληθεῖ ὁ Ἀλ. Κύρου ἀπὸ τὴν Κύπρο, διότι ὅπου ἐνεφανίζετο ἐγένετο δεκτὸς μὲ ἑλληνικὲς σημαῖες καὶ μὲ θερμὲς ἐκδηλώσεις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ τότε πρωθυπουργός, Ἑλ. Βενιζέλος, πάντα εὐαίσθητος ἔναντι τοῦ Λονδίνου, εἶχε ὑποσχεθεῖ, τέσσερις μῆνες πρὶν ἀπὸ τὰ Ὀκτωβριανά, τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Κύρου. Παρὰ ταῦτα ἡ ἀνάκληση ἐβράδυνε, ὅταν δὲ ἐξερράγη τὸ κίνημα, ἦταν ἀκόμη Πρόξενος. Καὶ ὁ μὲν Κύρου ἀνεκλήθη τότε πάραυτα καὶ παρεκλήθη ὁ Βρεταννὸς πρέσβυς στὴν Ἑλλάδα Ράμσι νὰ ζητήσει ἀπὸ τὸ Φόρεϊν Ὁφφίς «στοιχεῖα ἐνοχῆς» κατὰ τοῦ Κύρου, γιὰ νὰ τοῦ ἐπιβληθοῦν κυρώσεις. Σὲ λίγες μέρες, ὁ Ράμσι ἀνέφερε στὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση ὅτι στοιχεῖα γιὰ ἀνάμιξη τοῦ Ἑλλήνου Προξένου στὴν ἐξέγερση δὲν ὑπῆρχαν.³

★ ★ ★

Κυριότερο, ὁμως, γεγονός πὸν συνέβαλε στὴν ἔκρηξη τοῦ κινήματος ἦταν ἡ παραίτηση ἀπὸ τὸ Νομοθετικὸ Συμβούλιο τοῦ Μητροπολίτου Κιτίου Νικοδήμου, στὶς 17 Ὀκτωβρίου 1931, πὸν

τὴ συνόδευσε μὲ ἐμπνευσμένο Διάγγελμα πρὸς τὸν λαό, τὸν ὁποῖο καλοῦσε νὰ ἐξεγερθεῖ κατὰ τοῦ δυνάστου καὶ νὰ ὑψώσει τὴ σημαία τῆς Ἐνώσεως.

Μὰ ἀξίζει νὰ παραθέσουμε μιὰ παράγραφο ἀπὸ τὸ μνημεῖωδες αὐτὸ Διάγγελμα, πὸν ἀρχίζει ὡς ἐξῆς: «Ἑλληνες Ἀδελφοί, πενήντα καὶ τρία χρόνια Ἀγγλικῆς κατοχῆς ἐπεισαν ὅλους καὶ διαπίστωσαν περιτράνωσι: α) ὅτι οἱ δούλοι λαοὶ δὲν ἐλευθερώνονται μὲ τὰς ἰκεσίας καὶ παρακλήσεις καὶ τὰς ἐκκλήσεις πρὸς τὰ αἰσθήματα τῶν τυράννων, β) ὅτι ἡ ἀπάντησις τῶν τελευταίων εἶναι ἡ περιφρόνησις πρὸς τοὺς ἐκτελούντας εὐτελεῖς δούλους καὶ ἡ ἀποθράσυνσις των, γ) ὅτι ἡ μόνη σωτηρία μας ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἀπελευθέρωσις καὶ ὅτι οἱ ξένοι εἶναι ἐδῶ διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰ γενικὰ καὶ εἰδικὰ συμφέροντά των, μὲ κατάντημα βέβαιον τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν μας ἐξαθλίωσιν. Διὰ ταῦτα, μὲ τὸ βλέμμα ὑψωμένον σταθερῶς πρὸς τὸν φωτεινὸν ἀστέρα Νέας Βηθλεὲμ καὶ Ἐθνικοῦ Σωτηρίου, ἕνα δρόμον ἔχομεν καὶ μόνον νὰ βαδίσωμεν, τὸν δρόμον πὸν εἶναι στενὸς καὶ τεθλιμμένος μὲν, ἀλλὰ ὀδηγεῖ πρὸς τὴν Σωτηρίαν. Νὰ ὑψώσωμεν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας τὴν σημαίαν τῆς Ἐνώσεως καὶ μέσα στοὺς καμίνους τῶν συνεχῶν προσπαθειῶν, συσπειρωμένοι γύρω της, ὁμοιοῦντες καὶ λησμονοῦντες τὰς διχονοίας, μὲ πᾶσαν θυσίαν καὶ μὲ πᾶν μέσον, νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν ἐθνικὴν μας λύτρωσιν διὰ τῆς μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος Ἐνώσεώς μας».

Τὸ Διάγγελμα τοῦ Μητροπολίτου Κιτίου Νικοδήμου καὶ ἡ Προκήρυξη τῆς ΕΡΕΚ κυκλοφόρησαν εὐρύτατα στὴν Κύπρο. Ἡ παραίτηση τοῦ Μητροπολίτη ἀπὸ τὸ Νομοθετικὸ Συμβούλιο ἀπέτελεσε τὴν ἀπαρχὴν παραίτησεως καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων μελῶν, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ εὐρύτατη κινητοποίηση τοῦ λαοῦ στὴν Λευκωσία καὶ τὶς ἄλλες πό-

λεις. Ὁ γράφων τὶς γραμμὲς αὐτές, μαθητὴς τότε, θυμᾶται μὲ συγκίνηση τὸ ξεσηκωμὰ τοῦ λαοῦ στὴν Λευκωσία καὶ τὴν ὁμαδικὴ μετάβαση τῶν μαθητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, μὲ ὑποκίνηση τῶν καθηγητῶν τους, πρὸς τὸ κτίριο ὅπου εἶχε τὴν ἔδρα του τὸ Νομοθετικὸ Συμβούλιο, μὲ ρυθμικὲς κραυγὲς «*Νά - πα - ραι - τη - θοῦν*», δηλαδὴ τὰ μέλη τοῦ Νομοθετικοῦ Συμβουλίου. Ἀκολούθησε ἡ παραίτηση τοῦ ἀγωνιστῆ βουλευτῆ Λεμεσοῦ Νικ. Κλ. Λανίτη καί, στὴ συνέχεια, καὶ τῶν ὑπολοίπων Ἑλλήνων βουλευτῶν. Σὲ ὄλες τὶς πόλεις τῆς Κύπρου συγκροτήθηκαν αὐθόρμητες συγκεντρώσεις καὶ διαδηλώσεις, μὲ αἴτημα τὴν κατάπαυση τῆς ξένης Κατοχῆς. Ἐπικεφαλῆς τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν ἦσαν οἱ κατὰ τόπους Μητροπολίτες, ἄλλοι Κύπριοι ἀγωνιστές, καθὼς καὶ οἱ παραιτηθέντες βουλευτές.

★ ★ ★

Στὴ Λευκωσία, τὸ ἀπόγευμα τῆς 21ης Ὀκτωβρίου, ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν κωδῶνων ὄλων τῶν ἐκκλησιῶν, συγκροτήθηκε τεράστια συγκέντρωση στὴν Ἐμπορικὴ Λέσχη, στὸ κέντρο τῆς πόλεως. Μετὰ ἐνθουσιώδεις ὁμιλίες ἀνακοινώθη ἡ παραίτηση ὄλων τῶν Ἑλλήνων μελῶν τοῦ Νομοθετικοῦ Συμβουλίου. Ἀκολούθησαν σκηνὲς ἀλλόφρονος ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ πρωτοερεὺς τοῦ ναοῦ τῆς Φανερωμένης ἀρχιμανδρίτης Διονύσιος Κυκκώτης, ὕστερα ἀπὸ σύντομη ὁμιλία του, ὀρκίστηκε στὴν ἑλληνικὴ σημαία, τὴν εὐλόγησε καὶ ὀρκισε τὰ πλήθη στὴ σημαία καὶ στὴν Ἐνωση μὲ τὴν Μητέρα Ἑλλάδα. Τότε, αὐθόρμητα, τὰ πλήθη ἐκραύγασαν: «*Στὸ Κυβερνεῖο*» καὶ κατευθύνθηκαν, διὰ τῆς ὁδοῦ Λήδρας, πρὸς τὸν λόφο ὅπου τὸ Κυβερνεῖο (δύο χιλιόμετρα ἀπὸ τὸ κέντρο), ἔδρα καὶ κατοικία τοῦ Κυβερνήτη, μὲ σκοπὸ νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τὴν Ἀποικιοκρατία καὶ ν' ἀξιῶσουν μὲ

ψήφισμά τους τὴν Ἐνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ τότε Κυβερνήτης, Σέρ Ρόναλντ Στόρς, ἀρνήθηκε νὰ δεχθεῖ ἀντιπροσωπεία τοῦ λαοῦ, προτοῦ διαλυθεῖ τὸ πλῆθος καὶ ἀποχωρήσει ἐκτὸς τοῦ χώρου τοῦ Κυβερνεῖου. Στὴν ἔξαψη ποὺ ἐπικράτησε, νεαρὸς Κύπριος ἀνερριχθῆκε στὸ Κυβερνεῖο καὶ ὕψωσε τὴν ἑλληνικὴ σημαία. Σὲ λίγο τὸ Κυβερνεῖο ζώστηκε στὶς φλόγες. Τότε, καὶ σὲ ἄρνηση τοῦ πλήθους νὰ ἀποχωρήσει, ἀστυνομικὸ ἀπόσπασμα ἀνοίξε πῦρ κατὰ τοῦ ἀόπλου λαοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τραυματισθοῦν ἑπτὰ Ἕλληνες Κύπριοι, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὁ Ὀνούφριος Κληρίδης, ὑπέκυψε ἀργότερα στὰ τραύματά του. Ἡ κηδεῖα του ἐγίνε τὴν ἐπομένη στὴ Λευκωσία, μέσα σὲ μεγάλη ἔξαψη καὶ μὲ παλλαϊκὴ συμμετοχὴ.

Ἐν τῷ μεταξύ, εἶχε συμπληρωθεῖ ὁ ἐμπρησμός τοῦ Κυβερνεῖου, ὁ δὲ Κυβερνήτης ἀπεχώρησε ἀπὸ τὸ καιόμενο κτίριο καὶ κατέφυγε σὲ ἀσφαλὲς μέρος. Ἐπὶ μέρες ἡ Κύπρος στρατοκροτήθηκε μὲ συγκέντρωση Βρετανικῶν Δυνάμεων ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τοῦ Τροόδους, καθὼς καὶ μὲ ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, μὲ πλοῖα καὶ ἀεροπλάνα.

Τὶς ἴδιες μέρες, σὲ συγκεντρώσεις καὶ στὶς ἄλλες πόλεις τῆς Κύπρου, γύρω ἀπὸ τὶς κατὰ τόπους Μητροπόλεις, τὰ πλήθη συγκρότησαν διαδηλώσεις καὶ κατευθύνθηκαν στὰ κατὰ τόπους Διοικητήρια καὶ Ἀστυνομικοὺς Σταθμούς, ὅπου ἀνεπέτασαν τὴν ἑλληνικὴ σημαία καὶ ὀρκίσθηκαν πίστη στὴν Ἐνωση. Σὲ πολλὰ κυβερνητικὰ κτίρια ξέσπασαν πυρκαϊές.

Ἐν τῷ μεταξύ, συνελήφθησαν ἑκατοντάδες Ἑλληνες Κύπριοι, σὲ διάφορες πόλεις, θεωρηθέντες ὡς πρωτεργάτες τοῦ κινήματος. Ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐξωρίσθηκαν ἐκτὸς Κύπρου, ἄλλοι ἐντοπίσθηκαν σὲ ὀρισμένα χωριά, ἄλλοι ἐκλείσθησαν τὶς φυλακὲς ἢ ἐτέθησαν ὑπὸ περιορισμό. Οἱ ἐξορισθέντες ἦσαν οἱ

ἀκόλουθοι: Οἱ Μητροπολίτες Κιτίου Νικόδημος καὶ Κυρηναίας Μακάριος, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Διονύσιος Κυκκώτης, οἱ παραιτηθέντες βουλευτὲς Θεοφάνης Θεοδότου καὶ Γεώργιος Χατζηπαύλου, καθὼς καὶ οἱ Σάββας Λοϊζίδης, Θεοφάνης Τσαγγαρίδης, Θεόδωρος Κολοकाσιδης καὶ Βατιλιώτης.

Ἀπὸ τοὺς ἐξορισθέντες αὐτοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων μόνο μερικοὶ ἐπέζησαν γιὰ νὰ ἐπανέλθουν, μετὰ χρόνια, στὴν Κύπρο, κανένας δὲν βρίσκεται πιά στὴ ζωὴ. Ἐν τῷ μεταξύ ἐπεβλήθησαν σκληρὰ πρόστιμα καὶ περιορισμοὶ σ' ὅλοκληρο τὸν Ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῆς Κύπρου. Οἱ νεκροὶ ἀπὸ τὴν ἐξέγερση, ὅλοι Ἕλληνες, ἀνῆλθαν σὲ ἑπτὰ ἐν ὄλω.

Τὰ ἔκτακτα μέτρα τῆς στρατοκρατίας, ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες περιορίστηκαν μὲν, δὲν σταμάτησαν ὅμως. Ἐπεβλήθη στὴν Κύπρο καθεστῶς στυγνῆς ἀποικιοκρατίας, πού ἔμεινε γνωστὴ ὡς «Παλμεροκρατία», ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ διαδεχθέντος τὸν Σερ Ρόναλντ Στόρς, κυβερνήτη Πάλμερ. Ἀπηγορεύθησαν ὅλες οἱ συγκεντρώσεις καὶ οἱ ἐθνικὲς ἐκδηλώσεις, οἱ κωδωνοκρουσίες τῶν ναῶν, ἡ ἀνάκρουση τοῦ Ἐθνικοῦ Ὑμνου, ἡ ἀνύψωση τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας, ἡ ἀνάρτηση εἰκόνων τῶν ἡρώων τοῦ '21, ἡ χρησιμοποίησις στὰ σχολεῖα τετραδίων καὶ μολυβίων μὲ τὰ ἑλληνικὰ χρώματα κ.ἄ. Ἐξάλλου, ἐπεβλήθησαν αὐστηρότεροι ὅροι λειτουργίας τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, ἀκόμη δὲ ἐπεχειρήθη ἐπέμβασις καὶ στὴν ἀπορφανισθεῖσα Ἀυτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, πού ὀρποπόδησε μόλις τὸ 1947.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ κράτησε ὡς τὴν εἴσοδο τῆς Ἑλλάδος στὸν Πόλεμο, στίς 28 Ὀκτωβρίου 1940, ὅτε καὶ ἀτόνισαν τὰ μέτρα μέσα στὴν ἔξαρση τοῦ πανελληνίου ξεσηκωμοῦ.

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὡς πρω-

θυπουργός, ἔλαβε ἀρνητικὴ στάση ἐναντι τῆς Κυπριακῆς ἐξεγέρσεως τοῦ 1931. Σὲ δηλώσεις του πρὸς τὸν τύπο, σὲ ἀγορεύσεις του στὴ Βουλὴ καὶ ἄλλου, διεκήρυξε ὅτι μεταξύ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως δὲν ὑφίσταται κυπριακὸ ζήτημα. Ὑφίσταται μεταξύ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Κύπρου. Καὶ ἐνῶ ἐκφραζόταν εὐνοϊκὰ γιὰ τὸν εὐλογὸ πόθο τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὴν Ἑλλάδα, πίστευε ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνονται πράξεις βίας, «*παρεκτροπαί*», ὅπως τὶς ἀπεκάλεσε, διότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαναγκασθεῖ ἡ Μ. Βρεταννία νὰ παραχωρήσει τὴν Κύπρο στὴν Ἑλλάδα (Δήλωσις Ἑλ. Βενιζέλου στὰ βρεταννικὰ «*Νέα Χρονικά*», πού δημοσιεύθηκε στὸ «*Ἐλεύθερον Βῆμα*» στίς 24-10-1931, ὅπου καὶ ἀναλόγου περιεχομένου δήλωσις τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Α. Μιχαλακοπούλου, ὕστερα ἀπὸ ἐρώτησις τοῦ Ρῶυτερ). Ἐξάλλου, ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὁ Βενιζέλος ἀπηύθυνε ἀπὸ 23-10-31 ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Α. Μιχαλακόπουλο, καθὼς καὶ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπὸ 31-10-31, μὲ τὴν ὁποία προσπάθησε νὰ τοὺς ἀποτρέψει ἀπὸ τὴν ὀργάνωσις μνημοσύνου καὶ παναθηναϊκοῦ συλλαλητηρίου γιὰ τὴν Κυπριακὴ ἐξέγερση (τὰ κείμενα αὐτά, φωτοτυπημένα, εἶναι καταχωρημένα στὸ ἀναφερθὲν βιβλίον τοῦ Ν. Κρανιδιώτη «*Δύσκολα Χρόνια*», Παράρτημα, σελ. 467-479).

Τέλος, στὴ συνεδρίασις τῆς Βουλῆς τῆς 18-11-1931 ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ἀγορεύοντας, παρεδέχθη μὲν ὅτι ἀκοίμητος πόθος τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου καὶ τῆς Δωδεκανήσου εἶναι ἡ Ἐνωσις, πρόσθεσε ὅμως ὅτι «*ὄσο βαθεῖα καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀπήχησις πού εὐρίσκουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν οἱ ἐθνικοὶ πόθοι τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῶν νήσων τούτων, εἶναι ἀδύνατον τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ν' ἀναλάβῃ τὴν ὑποστήρηξιν τῆς πραγ-*

ματοποιήσεως αὐτῶν», καὶ ὅτι ζωτικά, ζωτικότερα συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος ἐπιβάλλουν εἰς αὐτὸ νὰ διατηρεῖ σχέσεις ἀδιαταράκτου φιλίας καὶ πρὸς τὴν Μεγάλην Βρεταννίαν καὶ πρὸς τὴν γειτονά μας μεγάλην Μεσογειακὴν δύναμιν, τὴν Ἰταλίαν», (βλ. «Τὸ Κυπριακὸ στὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων» – Τόμος Α', 1915 – 1956 – Ἔκδοση Διευθύνσεως Ἐπιστημονικῶν Μελετῶν τῆς Βουλῆς – Ἀθήνα 1994).

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε πληρέστερα τὴ θέση τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου στὸ κυπριακό, θὰ ἦταν σκόπιμο νὰ κάνομε μιὰ σύντομη ἱστορικὴ ἀναδρομὴ καί, προχωρώντας, νὰ φτάσουμε ὡς τὶς τελευταῖες του ἡμέρες. Ὁ Βενιζέλος, καὶ ὡς δημοσιογράφος κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τῆς δημόσιας του ζωῆς (1890 – 1909) καὶ ὡς ἐπαναστάτης στὸ Θέρισο καὶ στὸ Ἀκρωτήρι, καὶ ὡς πρωθυπουργὸς τὴν περίοδο 1910 – 15, ἀγωνίστηκε μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις γιὰ τὴν Μεγάλῃ Ἰδέᾳ τοῦ Γένους, ποὺ συνίστατο στὴν ἑνωματὴν ὄλων τῶν ὑπὸ ξένο ζυγὸ ἑλληνικῶν ἐδαφῶν στὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἀτυχῶς ἡ Κύπρος, λόγω τῆς κατοχῆς τῆς ἀπὸ τὴν Μ. Βρεταννία, βρέθηκε ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῶν ἔθνικῶν του διεκδικήσεων. Κυρίως διότι ὁ Βενιζέλος δὲν ἤθελε μὲ κανένα τρόπο νὰ δυσανεστῆσει τὴν Ἀγγλία, ἀπὸ τὴν ὁποία περιέμενε μὲ βεβαιότητα ὅτι θὰ προέβαινε στὴ χειρονομία τῆς παραχώρησεως τῆς νήσου στὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὸ προηγούμενο τῶν Ἰονίων Νήσων. Ἡ εὐαισθησία του δὲ ἐναντι τῆς Ἀγγλίας ἦταν τέτοια ὥστε, ὅταν τὸ 1931 οἱ Ἀγγλοὶ ζήτησαν τὴν ἀνάκληση ἀπὸ τὴν Κύπρον τοῦ Ἑλληνοῦ Προξένου Ἀλέξη Κύρου – ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω – ἔσπευσε νὰ τὸν ἀνακαλέσει, χωρὶς προηγούμενη ἔρευνα. Καὶ ἡ Βρεταννικὴ ἔρευνα ἀπέδειξε ὅτι ὁ Ἀλ.

Κύρου δὲν εἶχε καμμία ἀνάμιξη στὴν κυπριακὴ ἐξέγερση.

Ἀλλὰ ἐνισχυτικὸ τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁ Βενιζέλος δὲν ἀντετίθετο στὸ κίνημα τῆς Ἐνώσεως τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα ἦταν τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἐπέτρεψε στοὺς Κρήτες βουλευτὲς (ποὺ ἐξελέγησαν στὴν Κρήτη πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐνωσὴ μὲ τὴν Ἑλλάδα) νὰ εἰσέλθουν στὴ Βουλὴ τὸ 1912, ἐπὶ «Κρητικῆς Πολιτείας» καὶ μὲ Ἀρμοστὴ τὸν Πρίγκηπα Γεώργιο. Κι αὐτὸ γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθοῦν προβλήματα μὲ τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία διατηροῦσε ἀκόμη τὴν ἐπικυριαρχία στὴν Κρήτη. Ὅταν, λοιπόν, ὁ Βενιζέλος ἀντετάχθη στοὺς συμπατριῶτες του βουλευτὲς νὰ μποῦν στὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, παρὰ τοὺς σθεναροὺς του ἀγῶνες γιὰ τὴν Ἐνωσὴ τῆς Κρήτης μὲ τὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ μὴ δείξει ἀνάλογη εὐαισθησία καὶ γιὰ τὸ κυπριακό;

Οἱ ἀγῶνες τοῦ Βενιζέλου γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ὑποδούλων τμημάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ συνεχίσθηκαν καὶ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς πρωθυπουργίας του. Ἰδιαιτέρα δὲ γιὰ τὴν Κύπρον δὲν ἔπαυσε ποτὲ ν' ἀποβλέπει στὴν Ἐνωσὴ, βασιζόμενος στὴν πεποίθησι ὅτι ἡ Ἀγγλία θὰ παραχωροῦσε τὴν νήσον στὴν Ἑλλάδα. Καὶ πραγματικά, τὸ 1913, λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν ἑναρξὴ τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ἡ Ἀγγλία πρόσφερε τὴν Κύπρον στὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τῆς παραχωρήσει τὴ χρησιμοποίησιν τοῦ λιμένος τοῦ Ἀργοστολίου γιὰ τὸν Βρεταννικὸ Στόλον. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος εὐχαρίστως συμφώνησε, διότι ἡ παραχώρησις αὐτὴ κατὰ τίποτε δὲν ἔθιγε τὴν ἔθνικὴ κυριαρχία. Ἡ ἔκρηξις, ὅμως, τοῦ πολέμου ἀνέστειλε, προσωρινά, ὅπως ἀπεδείχθη, τὴν παραχώρησι τῆς Κύπρου. Καὶ ὄντως, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1915, διαρκούντος τοῦ πολέμου, ἡ Ἀγγλία πρότεινε καὶ πάλιν τὴν παραχώρησι τῆς νήσου στὴν Ἑλλάδα, μὲ μόνον ὄρον νὰ

εισέλθει στὸν πόλεμο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων. Τότε ὁμως ὁ Βενιζέλος δὲν ἦταν στὴν κυβέρνηση. Καὶ ὁ τότε πρωθυπουργός, ὁ Ἄλ. Ζαῖμης, ἀρνήθηκε τὴν προσφορά, συμφωνοῦντος καὶ τοῦ Βασιλέως, παρ' ὅλον ὅτι ἡ Κύπρος θὰ παρεχωρεῖτο στὴν Ἑλλάδα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὁποιαδήποτε ἔκβαση τοῦ πολέμου. Ἔτσι χάθηκε μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία νὰ ἐνωθεῖ ἡ Κύπρος μὲ τὴν Ἑλλάδα, χωρὶς ὑπαιτιότητα βέβαια τοῦ Βενιζέλου. Ὅταν ἀργότερα, μετὰ τὴν ἐνοποίηση τῆς χώρας καὶ τὴν ὀριστικὴ ἐπικράτηση τοῦ Βενιζέλου (μετὰ τὸ χωριστικὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης), ἡ πρόταση γιὰ τὴν προσφορά εἶχε ἀνακληθεῖ. Καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν διαπραγματεύσεων γιὰ τὴ σύναψη τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, μετὰ τὴ συμμαχικὴ νίκη, ὁ Βενιζέλος ἀγωνίστηκε σκληρὰ γιὰ νὰ παραχωρηθεῖ ἡ Κύπρος στὴν Ἑλλάδα, παρὰ δὲ τὶς ὑποσχέσεις τοῦ Λούδ Τζώρτζ, τὸ θέμα δὲν εἶχε συνέχεια. Καὶ οἱ Ἄγγλοι, ἔκτοτε, ἔλεγαν σ' ὅλους τοὺς τόνους ὅτι τὸ ζήτημα ἦταν «κλειστό».

Ἄλλὰ καὶ πολὺ ἀργότερα, κατὰ τὴν πρωθυπουργία του τὸ 1928–32, ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν παραχώρηση τῆς Κύπρου καὶ τῆς Δωδεκανήσου στὴν Ἑλλάδα. Λέγεται, μάλιστα, ὅτι τὰ τελευταῖα γραπτὰ τοῦ Βενιζέλου ἀναφέρονταν στὸν Κυπριακὸ Ἑλληνισμό. Ὅπως ἀνέφερε σχετικὰ ὁ διατελέσας ἰδιαίτερος γραμματεὺς του Σ.Ι. Στεφάνου, «ὅταν ἔλθει ἡ ὥρα νὰ γνωσθοῦν ταῦτα (τὰ γραπτὰ), θὰ προστεθεῖ ἄλλως ἓνας τίτλος στὴ διορατικότητά τοῦ Βενιζέλου, πού εἶχε πελώριο βεληνεκές, καὶ στὴν ἀπίθανη τόλμη τῶν συλλήψεών του». Δυστυχῶς, ὁμως, ὁ Σ. Στεφάνου πέθανε (1987) προτοῦ προλάβει νὰ φέρει εἰς φῶς τὰ γραπτὰ αὐτά... Ἄλλὰ καὶ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου (18–3–1936) εἶχε προγραμματίσει ἐπίσκεψη στὴν Κύπρο, γιὰ τὴν ἀνοίξη

τοῦ 1936, πού ὁ θάνατός του ὁμως τὴν ματαίωσε.

Τελειώνοντας τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ ἀνασκόπηση, θὰ εἶναι σκόπιμο νὰ θυμίσουμε δύο ἀκόμη στοιχεῖα, πού ἀποδεικνύουν ὅτι ὅλες οἱ Ἑλληνικὲς κυβερνήσεις, μέχρι τὸ 1954, δὲν εἶχαν προβάλει τὸ Κυπριακὸ ὡς διεκδίκηση, καὶ μάλιστα ἔναντι τῆς Ἀγγλίας:

1) Ὁ **Γεώργιος Παπανδρέου**, στὸν βαρυσήμαντο λόγο του ὡς πρωθυπουργός, στὴν πλατεῖα τοῦ Συντάγματος στὶς 18 Ὀκτωβρίου 1944 (τὴν ἡμέρα τῆς ἀφίξεώς του στὴν ἐλεύθερη Ἀθήνα) διεκήρυξε ὅτι οἱ ἔθνικες διεκδικήσεις περιλάμβαναν τὴν Βόρειο Ἡπειρο, τὰ Δωδεκάνησα καὶ τὴν τροποποίηση τῶν Ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων. Τίποτε περὶ Κύπρου.

2) Σὲ συνεδρίαση τῆς Βουλῆς στὶς 17 Μαΐου 1956, τόσο ὁ τότε πρωθυπουργός **Κων. Τσαλδάρης**, ὅσο καὶ οἱ πολιτικοὶ ἡγέτες **Παν. Κανελλόπουλος** καὶ **Ν. Ζέρβας**, διεκήρυξαν ὅτι οἱ διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος στρέφονται κατὰ ἐχθρῶν καὶ ὄχι φίλων, ὅπως ἡ Μ. Βρεταννία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἤλιπζαν ὅτι θὰ προέβαινε στὴν φιλικὴ χειρονομία χωρὶς πιέσεις (βλ. σχετικὰ στὴν προμνησθεῖσα ἔκδοση τῆς Βουλῆς. «Τὸ Κυπριακὸ στὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων», Ἀθήνα 1994, Τόμος Α', συνεδρίαση 17–5–1946).

Εἶναι γνωστόν, ὅτι τὸ Κυπριακὸ ἐτέθη γιὰ πρώτη φορά, ὡς διεκδίκηση (καὶ πάντως εἰρηρικὴ) μόνο τὸ 1954, μετὰ τὴν προσφυγὴ τῆς κυβερνήσεως Παπάγου στὰ Ἡνωμένα Ἐθνη.

Ἡ παρουσίαση σήμερα ἐνὸς τέτοιου θέματος, πού σχετίζεται μὲ τὸν ἀγῶνα τῆς Κύπρου γιὰ τὴν Ἐνωσὴ μὲ τὴν Ἑλλάδα, σίγουρα ξενίζει μερικοὺς. Ἴσως μάλιστα νὰ δίνει σὲ κάποιους τὴν ἐντύπωση ὅτι εἴμαστε πολὺ ρομαντικοὶ καὶ

καθόλου ρεαλιστές, τώρα που ο αγώνας μας φαίνεται ότι περιορίστηκε να διατηρήσει ή Κύπρος την ενότητά της και να επιζήσει ο Κυπριακός Έλληνισμός. Μερικοί, μάλιστα, μᾶς χαρακτηρίζουν σωβινιστές, συγχέοντας την έννοια του πατριώτη με τον άκραιο εθνικιστή. Ξεκινούμε, όμως, πάντα από την άταλάντευτη θέση μας ότι ή Κύπρος είναι Έλληνική, ότι το Κυπριακό είναι θέμα αυτοδιαθέσεως, εισβολής και κατοχής ξένου εδάφους και ότι, ἄργα ή γρήγορα, ή Κύπρος θά ένωθεί με την Έλλάδα.

Η παρουσίαση, όμως του θέματος, που συνδέει την Κυπριακή εξέγερση του 1931 με την στάση του Έλευθερίου Βενιζέλου, έχει ως σκοπό να ενημερώσει όσους άγνοούν τη σελίδα αυτή της Κυπριακής Ιστορίας και την εξέγηση της θέσεως που πήρε ο Βενιζέλος, θέση που προκάλεσε πολλά έρωτηματικά. Προσπαθήσαμε να δώσουμε απάντηση βάσει των ιστορικών γεγονότων, των έγγραφων και των στοιχείων που συγκεντρώσαμε, στοιχείων όχι βέβαια πρωτότυπων και πρωτόγνωρων, αλλά συγκεντρωμένων και δοσμένων με μεθοδικότητα και συστηματικότητα, που είναι κανόνες για τους συνεργάτες στο περιοδικό αυτό.

Ο Έλευθέριος Βενιζέλος, λάτρης της Μεγάλης Ίδεας, που συνίστατο στην ένωση με την μητέρα Πατρίδα όλων των τμημάτων του υπόδουλου Έλληνισμού, δεν ήταν δυνατόν ν' αντίτιθετο στην Ένωση της Κύπρου με την Έλλάδα. Οί λόγοι που επέβαλαν την επιφυλακτικότητα του έναντι της εξέγερσεως εκείνης ήταν ν' αποφυγει κάθε αντίθεση ή ρήξη με την Άγγλία, έναντι της οποίας είχε μιᾶ ιδιαίτερη ευαισθησία, δικαιολογημένη από την άποψη που είχαν όλοι οί δημόσιοι άνδρες της εποχής του, που δεν ήθελαν με κανένα τρόπο να δυσαρεστήσουν την Άγγλία, από

την όποια περίμεναν με βεβαιότητα να παραχωρήσει αυτοβούλως την Κύπρο στην Έλλάδα.

Όσα άνεφέρθησαν παραπάνω, ιστορικά γεγονότα, στοιχεία και άλλα ντοκουμέντα έχουν ως σκοπό να διαφωτίσουν το όλο θέμα. Διότι, φυσικά, ο δημιουργός της Έλλάδος των δύο ήπειρων και των πέντε θαλασσών δεν έχει ανάγκη της δικής μας συνηγορίας. Παρετέθησαν με άντικειμενικότητα όλα τα ύπάρχοντα στοιχεία και κείμενα, καθώς και οί παραπομπές για την ενημέρωση πάνω στο θέμα. Και τα συμπεράσματα δικά σας...

Δ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Βλέπε, μεταξύ άλλων, τᾶ ἄρθρα μας στις «Άκτίνες»: Δ.Α. Χριστοφίδη. «Το Κυπριακό - Στόχοι και Προοπτικές» Ιανουάριος 1988, «Εξελίξεις στο Κυπριακό» Οκτώβριος 1990, «Κύπρος - ΕΟΚ» Φεβρουάριος 1990 και «Το Κυπριακό σήμερα» Ιούνιος 1992. Επίσης βλ. Δ.Α. Χριστοφίδη «Όχι σε συμφωνία συνθηκολόγησης», στην «Εφημερίδα του Κέντρου Σοσιαλιστικών Μελετών» Οκτώβριος 1991.
 2. Γύρω από την εξέγερση του 1931 ύπάρχει πλούσια βιβλιογραφία. Έπειδή όμως σκοπός μας δεν είναι ή πλήρης εξιστόρηση και ανάλυση της εξέγερσεως, για τὸ ἄρθρο αυτό ελήφθησαν υπόψη, εκτός από όρισμένες μονογραφίες, τᾶ κατωτέρω έργα: Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος στον άγωνα της Έλευθερίας», Αθήνα 1958, σελ. 45 - 58, Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα» 1955 - 59, Λευκωσία 1977, σελ. 35 - 43, και Σάββα Λοιζίδη «Άτυχη Κύπρος», Αθήνα 1980, σελ. 21 - 46.
- Άπό ειδικά ἄρθρα και μονογραφίες πολύτιμα στοιχεία βρίσκονται στην ἀναφερθεῖσα όμιλία του Πέτρου Στυλιανού με θέμα: «Τὸ κίνημα των Όκτωβριανών», που έδημοσιεύθη στο περιοδικό «Κοινόν Κυπρίων» Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου 1989 (ή όμιλία έγινε στο «Σπίτι της Κύπρου» στην Αθήνα, στις 20 - 10 - 1989). Ιστορικά στοιχεία περιλαμβάνει επίσης τὸ ἄρθρο του Άνθου Λυκαύγη «Τᾶ Όκτωβριανά», στο τεύχος Οκτωβρίου - Δεκεμβρίου 1983 του περιοδικού των Άποδήμων Κυπρίων «Η Κύπρος μας».

Παλαιότερα καταπίστηκαν με την έρευνα γύρω στα Όκτωβριανά ο διευθυντής της κυ-

πριακής εφημερίδας «*Νέος Κυπριακός Φύλαξ*» **Κ.Α. Κωνσταντινίδης**, ή έρευνα όμως αυτή ήταν κυρίως δημοσιογραφική και όχι συστηματικά ιστορική. Με τὸ θέμα ασχολήθηκε επίσης ὁ Βρεταννὸς ἱστορικὸς Sir George Hill στὸ βιβλίο του «*A History of Cyprus*», ή έρευνά του όμως ήταν μεροληπτική, ἰδωμένη ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς τότε βρεταννικῆς πολιτικῆς στὸ κυπριακό.

Συστηματική και ἐμπεριστατωμένη έρευνα γύρω ἀπὸ τὴν ἐξέγερση τοῦ 1931 πραγματοποιήσε ὁ **Πέτρος Στυλιανοῦ** στὸ ἔργο του «*Τὸ κίνημα τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ 1931 στὴν Κύπρο*», Λευκωσία 1984, διδακτορική διατριβή στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων (300 σελίδες). Στὸ ἔργο αὐτὸ ὁ συγγραφέας ἀνεδάφισε και ἐπεξεργάσθηκε χιλιάδες στοιχεῖα και ἀρχαιακὲς πηγές.

3. Πληροφορίες γύρω ἀπὸ τὴν στάση τοῦ Ἀλέξη Κύρου στὴν ἐξέγερση τοῦ 1931, βλέπε, μεταξύ ἄλλων, στὸ προμνησθὲν βιβλίο τοῦ **Σπ. Παπαγεωργίου** «*Κυπριακὴ Θύελλα*», ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 43, καθὼς και στὸ προμνησθὲν ἄρθρο τοῦ **Ἀνθου Λυκαύγη** «*Τὰ Ὀκτωβριανά*», ἐνθ' ἄνωτ., ὅπου περιλαμβάνονται και περικοπὲς ἀπὸ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἀλ. Κύρου. Τέλος, σχετικὲς πληροφορίες περιλαμβάνονται στὸ πανηγυρικό τεῦχος τῆς «*Ἐστίας*» ποῦ κυκλοφόρησε στὶς 6-3-1994 γιὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα τῆς ἐφημερίδας.
4. Γιὰ τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο ἐναντι τοῦ κυπριακοῦ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἱστορικῶν πηγῶν, στοιχεῖα περιλαμβάνονται στὸ προμνησθὲν ἔργο τοῦ **Σπύρου Παπαγεωργίου**, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 39-43, καθὼς και στὴν ἔκδοση τῆς Λέσχης Φιλελευθέρων «*Ἐλευθερίου Βενιζέλου Τὰ Κείμενα*» (ἐπιμέλεια Σ. Ι. Στεφάνου), Τόμος Δ' 1930-36, Ἀθήνα 1981, σελ. 395-403.
5. Σὲ ἄρθρα τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου και Ἰωάννου Μεταξά, ποῦ δημοσιεύθηκαν κατὰ τὴν πε-

ρίοδο Ὀκτωβρίου 1934 - Δεκεμβρίου 1935 (στὸ «*Ἐλεύθερον Βῆμα*» και στὴν «*Καθημερινή*», ἀντίστοιχα), οἱ δύο πρωταγωνιστὲς τοῦ ἔθνικοῦ διχασμοῦ ὑποστηρίζουν διὰ μακρῶν τὶς ἀπόψεις τους γύρω ἀπὸ τὸν διχασμό. Βλ. «*Ἡ Ἱστορία τοῦ Ἐθνικοῦ Διχασμοῦ*» - Κατὰ τὴν ἀρθρογραφία Ἐλευθερίου Βενιζέλου και Ἰωάννου Μεταξά - Ἐκδοτικὸς Οἶκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1994. Ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία αὐτὴ προκύπτει, ὅπως και ἀπὸ ἄλλες ἱστορικὲς πηγές, ὅτι λόγοι τοῦ διχασμοῦ ήταν κυρίως οἱ διαφορετικὲς ἀπόψεις τῶν δύο πολιτικῶν παρατάξεων γύρω ἀπὸ τὸν Ἀ' Παγκόσμιο Πόλεμο, συγκεκριμένα δὲ οἱ ἀπόψεις τους γιὰ τὴν ἔκβαση τοῦ πολέμου και τὶς δυνατότητες τῶν δύο ἀντιμαχομένων νὰ ἐξασφαλίσουν ὀφέλη στὴν Ἑλλάδα, ἂν ή χώρα μας εἰσήρχετο ή όχι στὸν πόλεμο. Οἱ ἀπόψεις τοῦ Βενιζέλου ήταν ὅτι ή εἴσοδος τῆς Ἑλλάδος στὸν πόλεμο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντάντ (Ἀγγλία - Γαλλία - Ἰταλία κ.λ.π.) ήταν ή μόνη συμφέρουσα, διότι οἱ Δυνάμεις αὐτὲς πρόσφεραν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν παραχώρηση τῆς Κύπρου, και μάλιστα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἔκβαση τοῦ πολέμου. Κι αὐτὸ γιὰ τὸ Βενιζέλος πίστευσε στὴν νίκη τῶν χωρῶν τῆς Ἀντάντ και εἶχε ἐμπιστοσύνη στὶς ὑποσχέσεις τους. Ἀντίθετα, οἱ ἀντίπαλοι του ὑπεστήριζαν ὅτι οἱ Κεντρικὲς Δυνάμεις (Γερμανία, Αὐστρουγγαρία, Βουλγαρία, Τουρκία κ.ἄ.) θὰ κέρδιζαν τὸν πόλεμο. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ Κεντρικὲς Δυνάμεις δὲν ὑποσχέθηκαν ποτὲ τὴν παραχώρηση τῆς Κύπρου στὴν Ἑλλάδα, ἔστω και ἂν κέρδιζαν τὸν πόλεμο. Καὶ ἔτσι ή Κύπρος, ποῦ εἶχε προσφερθεῖ στὴν Ἑλλάδα τὸ 1915 ἀλλὰ δὲν ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Βενιζέλου (ποῦ βρίσκονταν στὴν κυβέρνηση), ἀπὸ μία κοντόφθαλμη πολιτικὴ δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐνωθεῖ τότε με τὴν Ἑλλάδα.

ΣΧΟΛΙΑ

ΕΘΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Στὸν ἀπόηχο τῶν ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων τῆς 28ης Ὀκτωβρίου σὲ συνδυασμὸ (στὴ Θεσσαλονίκη) μὲ τὸν ἑορτασμὸ τῆς μνήμης τοῦ Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, πολιούχου τῆς Μακεδονικῆς μας πρωτεύουσας, ἀλλὰ καὶ προστάτου γενικότερα τοῦ Ἔθνους μας, εἶναι φυσικὸ νὰ ἀπασχολοῦν τὶς σκέψεις καὶ τὶς ἐνέργειές μας τὰ ἐθνικά μας προβλήματα ποὺ βρίσκονται σὲ ὀξύτερη τὸν τελευταῖο καιρὸ. Ὁξύτερη τὴν ὁποία δὲν δημιουργήσαμε, βέβαια, ἐμεῖς ἀλλὰ οἱ ἐπεκτατικὲς βλέψεις καὶ ἀνθελληνικὲς ἐπιδιώξεις καὶ ἐνέργειες τῶν ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Ἀνατολᾶς γειτονικῶν μας Κρατῶν τὶς ὁποῖες, δυστυχῶς, ἐνισχύουν (παθητικὰ ἢ καὶ ἐνεργητικὰ) τὰ Κράτη τῆς «Ἐνωμένης(;) Εὐρώπης».

Στὸ στόχαστρο τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν βρίσκεται καὶ ὁ Ὁρθόδοξος Σερβικὸς λαὸς ποὺ ἠγέται του εἶπαν ὅτι μόνοι σύμμαχοί των εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαός. Γιατί ἄρα γε συμβαίνουν ὅλα αὐτά;

Μήπως, ἐκτὸς τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων, νομίμων καὶ ἀνόμων τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν, στόχος των εἶναι νὰ πλήξουν τὴν Ὁρθοδοξία;

Ἡ ἐνίσχυση τῶν Μουσουλμάνων τῆς Βοσνίας καὶ ἡ προγραμματισθεῖσα ἐπίσκεψις τοῦ Πάπα ἐνισχύουν αὐτὴ τὴν ἄποψη.

Κι ἐμεῖς λοιπὸν τί πρέπει νὰ κάνουμε ἐν ὄψει ὅλων αὐτῶν τῶν προβλημάτων;

Δὲν εἶναι στὶς προθέσεις μας, οὔτε καὶ στὴν ἀρμοδιότητά μας νὰ ἐπέμβουμε στὶς ὁποῖες ἐνέργειες προβαίνουν τὰ ἀρμόδια κυβερνητικὰ ὄργανα γιὰ τὴν

προστασία τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων.

Πιστεύουμε ὅτι ὅλος ὁ πολιτικὸς καὶ πνευματικὸς κόσμος τῆς χώρας μας, μὲ μικρὲς ἐνδεχομένως διαφοροποιήσεις ὡς πρὸς τὸν τρόπο τῶν ἐνεργειῶν, εἶναι ἐνωμένος στὸ θέμα τῆς ὑπερασπίσεως τῶν ἐθνικῶν μας συμφερόντων.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως μόνο αὐτό. Πρέπει, ὡς συμμαχὸ μας στὰ θέματα αὐτά, νὰ καλέσουμε (ὅπως καὶ οἱ Σέρβοι) τὸν Κύριο τοῦ παντός.

Αὐτὸ ὅμως προϋποθέτει ὅτι καὶ ἡ ζωὴ ὅλων μας πρέπει νὰ εἶναι ἐναρμονισμένη μὲ τὸ θέλημά Του. Μιὰ ματιὰ ὅμως στὴ σύγχρονη ἀτομικὴ, οἰκογενειακὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ, φανερῶνει ὅτι πολὺ ἀπέχουμε ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρότυπο ζωῆς.

Τὰ δελτία εἰδήσεων καὶ οἱ εἰκόνες τῆς τηλεοράσεως τῶν Μ.Μ.Ε. εἶναι γεμάτα ἀπὸ γεγονότα ἐγκλημάτων, διαφθορᾶς, ναρκωτικῶν, σεξομανίας κ.λ.π.

Δὲν μπορούμε, φυσικά, νὰ βγάλουμε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ μας βρίσκεται σ' αὐτὸ τὸ ἠθικὸ ἐπίπεδο. Εἶναι ὅμως ἓνα δεῖγμα τῆς ἀπομακρύνσεως πολλῶν ἀπὸ τὶς πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες τῆς Ὁρθόδοξου Πίστεώς μας.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΑΝΑΝΕΩΣΕΩΣ

Στὸ προηγούμενο σχόλιο διαπιστώσαμε τὴν ἀπομάκρυνσή μας ἀπὸ τὶς πνευματικὲς μας ἀξίες. Ὁ μῆνας ὅμως ποὺ διανύουμε καθὼς καὶ ὁ Δεκέμβριος σὲ ὅλη τὴν περίοδο τοῦ 40ήμερου μᾶς καλεῖ σὲ μιὰ ἀνανέωση καὶ πνευματικὴ προετοιμασία γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τοῦ μο-

ναδικού γεγονότος της Γεννήσεως του Σωτήρος μας.

Τί είδους θά είναι όμως αυτή ή ανανέωση;

Ή άποχή μας από μερικά φαγητά που μās επιβάλλει ή εύκολη, σχετικώς, νηστεία τών ήμερών αυτών; Γιατί συνήθως και όσοι σεβόμεθα τους Κανόνες και τις παραδόσεις της Έκκλησίας μας, μένουμε μόνο σ' αυτό και δέν προετοιμαζόμεστε ψυχικώς.

Δέν είναι βέβαια εύκολο, τουλάχιστον για τους πολλούς εργαζομένους βιοποριστικά να μετέχουν στις πρωϊνές Θεϊες Λειτουργίες όλων αυτών τών ήμερών.

Παρά ταυτα υπάρχουν και ραδιοφωνικές έκπομπές Έκκλησιαστικών ραδιοσταθμών που βοηθούν στο θέμα αυτό.

Τό θέμα όμως έντοπίζεται κυρίως στην έσωτερική μας προετοιμασία και στην ένταση του πνευματικού μας άγωνα για την άποφυγή της άμαρτίας και την ένίσχυση τών έκδηλώσεων της αγάπης μας.

Αυτά βέβαια είναι γνωστά στους άγαπητους αναγνώστες τών «Άκτίων». Είναι ανάγκη όμως να τα υπενθυμίζουμε εις έαυτούς και άλλήλους για να ενισχυόμεθα στον άγωνα.

Μερικές άδελφικές προτάσεις ίσως να μās βοηθήσουν σ' αυτόν τόν άγωνα.

Μία από τις προτάσεις αυτές είναι τό κλείσιμο της τηλεοράσεως, γιατί και στη διάρκεια τών ειδήσεών τους τό θέμα μολύνεται με παρεμβαλλόμενες διαφημίσεις κ.λ.π. Όσο για τις ειδήσεις μās είναι άρκετες οι ραδιοφωνικές ειδήσεις.

Άλλωστε είναι μερικές φορές τόσο δυσάρεστες και οι ειδήσεις που άκοϋμε ώστε να μās δημιουργούν κατάθλιψη. Δέν μπορούμε όμως να μην είμαστε και ένημερωμένοι.

Δεύτερη πρόταση είναι να αυξήσουμε, κατά τό δυνατόν, τις συναντήσεις

σμπνευματισμού με φιλικά και άδελφικά πρόσωπα που έχουν τις ίδιες μ' έμās άρχές και πεποιθήσεις.

Και τρίτη πρόταση είναι να άνακαλύπτουμε και να έκμεταλλευόμεστε εύκαιρίες προσφορās της αγάπης μας προς συγγενείς, φίλους και ξένους.

Αυτά βεβαίως ένδεικτικώς, γιατί υπάρχουν άσφαλώς και πολλοί άλλοι τρόποι (όπως προσπάθεια για την βοήθεια τών παιδιών και τών νέων μας στις Χ.Μ.Ο. στα Κατηχητικά Σχολεία κ.λ.π.).

Τό θέμα δέν είναι άν υπάρχουν περιπτώσεις προσφορās της βοήθειάς μας, άλλ' άν υπάρχει ή διάθεση της προσφορās έκ μέρους μας.

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Ή ΣΦΕΒΑ σε συνεργασία με τόν Δήμο Άθηναίων διοργάνωσε στο πνευματικό κέντρο του Δήμου δεκαπενθήμερο (15 έως 30 Σεπτεμβρίου) έκδηλώσεων με κεντρικό θέμα «*Βόρειος Ήπειρος και πολιτισμός*».

Στό πρόγραμμα αυτών τών έκδηλώσεων περιλαμβάνοντο δύο έκθέσεις: 1. **Στή γή του Πύρρου**, με φωτογραφίες μέσα από τις όποιες παρουσιάζετο έκτός τών άλλων ή όμορφα του βορειοηπειρωτικού χώρου, άλλα και ή έντονη τρισχιλιόχρονη πολιτιστική παρουσία του έλλητισμού και 2. **Βορειοηπειρωτικός Έλλητισμός μέσα στον χρόνο**: έκθεση ιστορικών ντοκουμέντων (έγγράφων - κειμηλίων - φωτογραφιών) στην όποια παρουσιάζεται ό άγώνας, ή άγωνία και ή προσφορά του Βορειοηπειρωτικού έλλητισμού.

Άξιόλογη έκδήλωση στο όλο πρόγραμμα υπήρξαν οι διαλέξεις για την Έλληνική Παιδεία στην Βόρειο Ήπειρο του κ. Άποστ. Παπαθεοδώρου (φιολόγου τ. Γ.Ε.Μ.Ε.) με θέμα: «*Σύντομη ιστορική θεώρηση της Παιδείας στην*

Βόρειο "Ηπειρο» και τοῦ κ. Δημ. Κί-
κη φιλολόγου ἀπὸ τὸ Ἄργυρόκαστρο
γιὰ τὴν: σημερινή κατάσταση τῆς Παι-
δείας στὴν Βόρειο "Ηπειρο.

Ἐξ ἄλλου τὸ 40μελὲς παιδικὸ συγ-
κρότημα Δερβιτσάνης-Ἄργυροκάστρου
παρουσίασε στὸ Δημοτικὸ Θέατρο Ἄ-
γίου Σώστη μέσα ἀπὸ ποιήματα, τρα-
γούδια καὶ χοροὺς τοὺς ἀγῶνες καὶ τὰ
δράματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τέλος τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν ὑ-
πῆρξε ἡ συζήτηση στοργυλλῆς τραπέ-
ζης μὲ θέμα «Μεῖζον Ἑλληνισμός» καὶ
εἰσηγητὲς τοὺς κ.κ. Ἀχιλ. Λαζάρου, Γ.
Γεωργῆ.

Στὶς εἰσηγήσεις αὐτὲς παρουσιάστη-
καν μὲ ἐξακριβωμένα ἱστορικὰ στοιχεῖα
ἢ ἀνά τοὺς αἰῶνες ἐξάπλωση καὶ πολι-
τιστικὴ ἀνάπτυξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν
χώρο τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου
Πόντου, τονίζοντας ιδιαίτερα τὴν ἱστο-
ρικὴ του παρουσία στὴν Κύπρο καὶ τὴν
Βόρειο "Ηπειρο.

Ἡ συζήτηση ποὺ ἐπακολούθησε
στράφηκε, ὅπως εἶναι φυσικὸ, στὴν τρέ-
χουσα ἐπικρατοσύνη καὶ στοὺς τρόπους
ἀντιμετώπισης τοῦ κινδύνου ἀφελλη-
νισμοῦ τῆς Βορείου Ἡπείρου. Οἱ ἀπό-
ψεις ποὺ ἀκούσθηκαν δὲν συνέκλιναν
οὔτε στὴν διαπίστωση τῶν αἰτίων τῆς
προσφάτου κρίσεως στὶς ἑλληνοαλβα-
νικὲς σχέσεις, οὔτε στοὺς τρόπους ἐ-
νεργείας γιὰ τὴν προστασία τῶν ὁμοε-
θῶν μας στὴν Ἀλβανικὴ ἐπικράτεια,
ἐξέφραζαν ὅμως τὸ κοινὸ αἶσθημα ἀνη-
συχίας, ἐνδιαφέροντος καὶ ἀγάπης γιὰ

τὸν χεμαζόμενο ἑλληνισμὸ τῆς Βορείου
Ἡπείρου.

Ὅπως δὴποτε ὅμως, γιὰ νὰ διατυ-
πώσει κανεὶς μιὰ ὑπεύθυνη πρόταση περὶ
τοῦ πρακτέου, πέραν τῆς συναισθημα-
τικῆς εὐαισθησίας ποὺ γεννᾶται ἀπὸ τὴν
ἀλβανικὴ καταπίεση τῶν Ἑλλήνων, θὰ
πρέπει νὰ ἔχει ἄμεση καὶ πλήρη γνώση
τῆς ἐκεῖ ἐπικρατοῦσης καταστάσεως
καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν ἐμφανῶν καὶ ἀφα-
νῶν δυσχερειῶν τὶς ὁποῖες ἀντιμετωπι-
ζει ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν διεθνή κοινότη-
τα καὶ τοῦ κλίματος ποὺ ἐπικρατεῖ
στοὺς διεθνεῖς καὶ εὐρωπαϊκοὺς ὀργα-
νισμοὺς. Ἐκεῖνο, ποὺ θὰ εἶχε νὰ εὐχη-
θεῖ ἡ στήλη αὐτὴ καὶ νὰ συστήσει εἶναι
ὅπως ἡ ἐπίσημη ἑλληνικὴ στάση νὰ εἶ-
ναι ἐθνικὰ ἀξιοπρεπὴς χωρὶς ἐπιπολαιό-
τητες καὶ ἀοριστολογίες ποὺ ἀποβλέ-
πουν κυρίως σὲ ἐσωτερικοὺς ἐντυπωσια-
σμοὺς καὶ χωρὶς συμβιβασμοὺς ὅσον ἀ-
φορᾷ στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν
ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Ἐπίσης καὶ οἱ
πνευματικὲς κινήσεις καὶ ἰδιωτικοὶ φο-
ρεῖς ποὺ συμπαραστέκονται στοὺς ἀγῶ-
νες τῶν Βορειοηπειρωτῶν θὰ πρέπει νὰ
εἶναι συγκαταλεγμένοι σὲ ἐκδηλώσεις πα-
τριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ χωρὶς ἀντίκρυ-
σμα ἀφορῶντες κυρίως στὴν οὐσιαστι-
κὴ βοήθεια αὐτῶν καὶ ὄλων τῶν ὀρθο-
δόξων χριστιανῶν ποὺ ζοῦν στὴν Ἀλ-
βανία καὶ στὴν διαφώτιση τῆς διεθνοῦς
κοινῆς γνώμης γιὰ τὴν ὀρθότητα καὶ τὸ
δίκαιο τῶν ἑλληνικῶν θέσεων.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χρι-
στιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρὸνση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης
καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊ-
στάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματόπουλος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ
τεύχους δρχ. 150. Ἐτησίᾳ συνδρομῆ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 1500, ἐξωτερικοῦ δολ. 18. Ἡ διευ-
θυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν
τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιεύόμενα, ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγ-
γελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισία δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Νοέμβριος 1994

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

**Οι Έκδόσεις «ή Δαμασκός» έχουν κυκλοφορήσει
τις ποιητικές Συλλογές του:**

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΡΑΨΩΔΙΑ

1940 – 1941

•

ΡΑΨΩΔΙΑ Β΄

1947 – 1949

•

ΡΑΨΩΔΙΑ Γ΄

ΚΥΠΡΟΣ

•

ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

•

ΔΙΑΔΡΟΜΗ

•

**ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ
ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ**

•

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

(Β΄ Έκδοση)

•

ΘΥΡΕΣ ΑΙΩΝΩΝ

(Β΄ Έκδοση)

Όλοκληρη ή πιό πάνω σειρά τῶν βιβλίων τοῦ **Στεφάνου Μπολέτση** διατίθεται ἀπό τὸ βιβλιοπωλεῖο «ΖΩΗ», ὁδὸς Καρύτση ἀρ. 14, 105 61 Ἀθήνα, τήλ.: 32 23 560, στὴν εἰδικὴ τιμὴ τῶν δρχ. 5.500.

Έκδόσεις «ή Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα
στά γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α'.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β'.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α'.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β'.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για ἀγόρια ἀπό 16 ἐτῶν καὶ ἄνω).....	1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ.....	500
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β' ἔκδοσις).....	300
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ.....	300
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ.....	300
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ.....	300
ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	300
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ.....	300

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευ-
θοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφω-
νήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023